

Şubat/Mart 2017, Sayı:7



de/da

de/da

Yayına hazırlayan: Irmak Akman

Kapak resmi: Irmak Akman

Katkıda bulunanlar: Canan Gündüz, Melis Oğuz,  
Ahmet Aral, Özen B. Demir, Ozan Şakar, Ali Açıkgöz,  
Başak Bozkurt, Selçuk Türkmen, Fergül Çırpan, Elif  
Mercan, Pınar Dönmez, Nevin Öztürk.

Bu sayı 1000 adet basılmıştır.

Merhaba,

Şubat/Mart 2017 sayımızla birlikte birinci yaşımızı kutluyoruz. Tabii ki doğum-  
günümüzde bir dileğimiz var, ama ne olduğunu söylersek gerçekleşmeyebilir.  
Onun için hakkımızda hayırlısı demekle yetinelim.

Hayırlı okumalar,

Irmak

[www.de-da-dergi.com](http://www.de-da-dergi.com)



/dedadergi



@dedadergi



@dedadergi

## Neler var?

Evdeki yabancı, yabancı ev	4
Müziksiz mekanlar	10
Bilim ve algısı, inanç ve animizmi: yeryüzü davetine notlar	15
Üç tarz-ı uçuş: İkarus, Daedalus ve Giritli üzerine	24
Evrilmeden devam ediniz lütfen	27
Döviz piyasalarında neler oluyor?	29
Hayır şenliği	31
Masadaki doktor, Meçhul Kız ve Tereddüt	33
Gezi notları: Kişinev	35
Değişik memleket dedikleri yer: Hindistan	38
Yetersiz bakiye	40

# Evdeki yabancı, yabancı ev

Irmak Akman, [irmak@de-da-dergi.com](mailto:irmak@de-da-dergi.com)



Çizim: Nevin Öztürk - Instagram: @paperboatart

Birkaç yıl önce gazetelerde ünlü bir iş adamının, beş yaşındaki kızına bakan Özbek bakıcıyı darp ettiğiyle ilgili haberler çıkmıştı. Bakıcının kendi ifadesine göre işverenleri gelmeleri gereken saatten daha geç geleceklerini haber vermiş, o da bir arkadaşıyla buluşup ona borcunu ödemek zorunda olduğu için çocuğu alıp Fikirtepe'ye götürmüş. Bu sırada aileye haber vermemiş, aile de çocuklarının kaçırıldığını düşünüp paniğe kapılmış. Bakıcı çocukla beraber eve döndüğünde de baba bakıcıyı (demir çubukla) darp etmiş. Haberde kadıncağızın sargılar içinde bir de fotoğrafı vardı.

Haberi okuduğumda olayın sorumluluğun anne-babada olduğuna kanaat getirmiştım. Koskoca bir iş adamı/iş kadını çocuklarını doğru düzgün tanımadıkları bir kadına emanet etmişlerdi. Bu konuda tecrübe kazandıkça ve etrafımdaki hikayeleri dinledikçe, düzgün ve güvenilir ev hizmetlileri bulmak için ne kadar çaba gösterirsek gösterelim, sistemdeki arızalar nedeniyle ciddi güvenlik riskleriyle karşı karşıya olduğumuzu anladım. Sadece kendi açımızdan bakmayalım; aynı sebeplerden ev hizmetlerinde çalışan kadınların güvenliği de tehlikede. Bu haber için konuştuğum anneler ve ev hizmetlilerinden duyduğum hikayeler, basına yansımaya da yukarıdakine benzer olayların sık sık

yaşandığını gösteriyor.

İki yaşında bir kız çocuğu annesi Ezgi Hanım<sup>1</sup> hamileyken başına gelen bir olayı şöyle anlatıyor: “Yatılıydı. Bir hafta çalıştı. Bir takım yanlışlarını gördüm. Ben senle çalışmayacağım, toparlan git dedim. ‘Sen beni nasıl çıkarırsın ben çocuklarıma bakıyorum’ diye girişti bana. Eşim de bahçe tarafında bir yerlerdeydi. O araya girdi derken bana beddua ediyor ‘çocuğun ölsün inşallah sakat doğsun inşallah.’ Kaçak olduğu halde jandarmayı çağırdım. Neyse ne dedim artık canım yanıyor. Karnımda bebek tekme atıyor. Ajansı arıyorum ‘beni dövdü, karnıma tekme attı,’ diyorum, ajans ‘jandarmaya gitmeyin benim başım yanar,’ diyor.”

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın Temmuz 2016’da yayımlanan verilerine göre, 2015 yılında verilen 64 547 çalışma izninin 16 825’i ev hizmetleri sektöründe verilmiş. Sadece bu sektörde çalışanların uyruklarına göre dağılımını gösteren bir istatistik yayımlanmamış, ancak yabancı kadın çalışanların çoğu Gürcistan, Ukrayna, Filipinler, Endonezya, Türmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Moldova ve Rusya’dan geliyor.

Turkey Relocation Management Services şirketinin hazırladığı bir dökümana göre, çalışma izinleri yurt içinden ya da yurt dışından başvuru yapılarak alınabiliyor. Yurt içinden başvuru yapılması için yabancının öncelikle geçerli bir oturma izni olması veya oturma izni alması gerekiyor. İlk başvuru yapanların randevuları uzak tarihlere verildiği için bu prosedür uzun sürebiliyor. Yurtdışından çalışma izni başvurusu yapanlar ise Türkiye’deki işverenleri ile birlikte hazırladıkları evrakları ülkelerindeki Türkiye Temsilciliğine sunuyor. Çalışma izni alındıktan sonra sigorta işe girişi yapılıyor. Çalışma izni işverene bağlı ve çalışan işten ayrılırsa iptal ediliyor. Oturma izni olsun veya olmasın, çalışma izni olmayan bir yabancıyı çalıştıran işverene 8848 lira idari para cezası kesiliyor. Buna rağmen çok sayıda yabancı çalışma izni olmadan çalıştırılıyor.

### Ajanslar da, devlet de sorumluluk almıyor

Çalışma izni olsun ya da olmasın, Türkiye’yi ya da yabancı ev hizmetlilerinin ve işverenlerin hayatında ajanslar (ya da aracılar) önemli bir rol oynuyor. Ancak ajanslar, pek çok durumda ev hizmetlileri ve işverenleri bir araya getirmenin ötesinde iki tarafa karşı bir sorumluluk taşıyorlar.

Yine Ezgi Hanım anlatıyor: “Ajans bir kere size eleman gönderdiği zaman elemanı tanımıyor. Ama size tanıdığını söyleyip getiriyor, çok iyi temizlik yapıyor, şudur budur diyor. Ama eleman işe başladıktan bir gün sonra öğreniyorsunuz ki, Aksaray’da bir çay bahçesinde buluşup tanışmışlar, yaşını bile bilmiyor elemanın. Mesela elemanla problem yaşıyorsunuz, evimde hırsızlık oldu ve ben cep telefonunu takip bile edebildim iPhone uygulamasıyla. Dedim ki gidin bunu bulun size çok yakın bir yerde. ‘Beni ilgilendirmez,’ dedi. Bıktım, arkasını takip etmiyor bu ajanslar, sözleşme yapsanız dahi. Ki sözleşme daha da kötü. Size diyor ki sözleşmede altı ay süresince tekrar komisyon vermeksizin eleman temin edilir. Altı ayı üç gün geçiyor elemanı çıkartıyor işten ajans. Size yeni eleman vermek için, yeniden komisyon almak için.

1 Konuştuğum kişilerin isimlerini değiştirdim.

Önüne gelen ajans oldu. Aksaray'da T-shirt satıyor arka tarafta bir oda yapmış beş tane kadın. İşin pis tarafı da, erkek olan ajanslardan [aracılardan] bahsediyorum, gözümle gördüm, önce başka türlü bir deniyor onları.”

Beza Hanım çocuk bakıcılığı yapıyor ve o da kayıtsız araçlardan şikayetçi. “Şahıs yapıyor bunu. Diyelim çevresi çok, artık belli işverenleri de tanıyor. İşveren diyor ki bir sohbet sırasında ‘benim bir temizlikçiye, bir dadiya ihtiyacım var.’ ‘Aa dur ben biliyorum,’ diyor, bu tür şeylerde hemen birbirleriyle haberleşiyorlar. İletişimleri çok fazla var, herkesin birbirinde telefonu var. Ajanslar denetlenmeli, belli başlı olmalı, belirli yerlerde olmalı ve denetlenmeli. Ne oluyor, ne gidiyor, ne bitiyor buranın içinde ne oluyor? Bazı ajanslar ajans adı altında farklı şeyler de yapıyorlarmış.”

İki çocuk annesi Deniz Hanım, bakıcı bulmak için uzun süredir Abdullah Bey isminde bir aracıyla çalışıyor. Bakıcıların yarattığı güvenlik risklerine karşı Abdullah Bey’in işverenlere nasıl yardımcı olduğunu şöyle anlatıyor:

“Uzun süre bir bakıcıyla çalıştım sonra kayınvalidemin bir yüzüğünü çaldı. Ama adam bundan sorumlu değil. Ajansın suçu değil. Adam elinden geleni yapıyor, bir de bana diyor ki, ‘herhangi bir şey olursa bana o an haber ver diyor, ben gelip hallederim. İspatın olacak ama,’ diyor. ‘Kapıları kilitte, kızı hiçbir yere gönderme, bir şey de çaktırma, ben bulurum,’ çünkü öyle yaptığı oluyor. Bir şey kaybolduğu zaman basıyor geliyor, 24 saat, onun garantisini veriyor sana, diyor ki paraysa para, eşyaysa eşya, hatta bana şu garantiyi verdi: ‘Abla sana bir yanlışlı olursa çocuğuna dokunursa ben onun gereğini yaparım.’ Bence de stabil birisinin olması gerekiyor, çünkü bunlar bizi takmıyor. Çekinmeleri gerekiyor bir adamdan. Adamın onlara ‘gelip seni bulurum, gerekirse dövdürürüm, gerekirse deport ettiririm’ diye gözdağı vermesi gerekiyor. Çocuğumun kolunun kırılmasına sebep olan kız da Abdullah Bey’den geldi, ama adam ne yapsın? Ben de öğretmenim, insanları tavsiye ediyorum ama referans veremiyorum. Diyorum ki bilmiyorum, memnun kalır mısın, kalmaz mısın, insan çünkü bu. Hiç kimse hiç kimsenin referansı olamıyor.”

İki çocuk annesi avukat Ayşe Hanım, Damla, Okyanus gibi büyük ajansların kayıtsız araçlara kıyasla daha güvenilir olduğunu kabul etmiyor. “Ajansların kurumsal olup olmamasının, yani kağıt üstünde Çalışma Bakanlığı’ndan izni olup olmamasının hiçbir anlamı yok onu gördüm, anladım. Çok çeşitli profille çalıştım. Çantacılar var biliyorsunuz, getiriyor kadını. Onlarla da çalıştım ajanslarla da çalıştım. Bence burada kişiye bakıyor. Mesela Sonya diye bir kadınla çalıştım. Kadın Moldov, senelerce burada bakıcılık yapmış şimdi bakıcı buluyor insanlara. Çok ahlaklı ve sorumluluk duygusu o kadar yüksek bir kadın ki.”

Ayşe Hanım’a, güvenlik risklerini azaltmanın bir yolu olup olmadığını soruyorum.

“Kesinlikle var. Bu kadar büyük bir sektörün bu kadar az regüle edilmesi, yasal anlamda söylüyorum, inanılmaz. Bunun bir kere bir kaydının kuydunun olması lazım. Evimizde çalışan kadın basıp gittiği zaman, eşyalarımızı aldığı zaman biz o kadını hayatta hiçbir yerde bulamayız. Allah korusun çoluğa çocuğa zarar vermesinden bah-

setmiyorum bile. Hiçbir şekilde bulamayız o kadını. Artı hiçbirimiz maaşını bankadan ödemiyoruz, kimin ne olduğu belli değil. Birincisi ajanslarda gerçek bir düzenleme gerekiyor. Ajansları gerçek anlamda kontrol altına almak gerekiyor. Sonrasında da bu çalışma izni sistemi, çalışma iznini veriyor devlet, izinsiz çalışanı artık saymıyorum bile ama izni veriyor, ondan sonra hiçbir şeye bakmıyor. Çalışma iznini verdikten sonra o iptal ediliyorsa üstüne ikamet izni vermeyecek. Çünkü ondan sonra yine Türkiye'nin karanlık sokaklarına gönderiyoruz biz o kadınları nerede kimin ne olduğu belli olmuyor. Ve kim alıyorsa, sponsoru kimse o çalışma izninin, ona bağlı olacak, onun mesuliyetinde olacak bu kişi, o zaman emin olun her şey çok daha düzene girer. Artı maaşlarla ilgili de bir düzenleme yapmak gerekiyor. Bilhassa şu ortamda anormal para gidiyor yurtdışına. Döviz möviz diyoruz hepimiz her ay döviz bürolarına koşuyoruz değil mi maaşlarını ödemek için. Regülasyon regülasyon regülasyon, başka yolu yok. Çalışma Bakanlığı'nın bu meseleyi, Yabancılar Daire Başkanlığı'nın bu meseleyi bu çerçevede ele alması gerekiyor. Bir, evinde yabancı çalıştıran Türk vatandaşlarının güvenliği açısından bakması, iki, ekonomik etkilerine bakıyor olması gerekiyor.

Şu anda hiçbir şeye bakmıyorlar. Ben başvurduğum zaman ve yatılı istiyorum çünkü küçük çocuğum var dediğim zaman direkt olarak izni veriyor. Sonra gelip benim evime bir kere bakmıyor bile zaten. Baksın bakmasın belki o da çok önemli değil. Ama ben gerçekten bu kişiyi çalıştırıyor muyum? Bir de şöyle bir boyutu var meselenin, farklı işler yapan kadınlar için söylüyorum, birilerinin üzerinden çalışma izni alıyor, öyle de devam ediyor. Çok fazla sahte çalışma izni de var. Akşamları bilmem nelere çıkıyorlar falan filan hikayelerini bile duyuyoruz. Bunların hem izin saatleri, hem çalışma sistemleri devlet tarafından kontrol edilirse, kötü muamele gören bakıcının da şikayet edecek bir yeri olur. Bizim Araştıran Anneler'de [Facebook grubu] yaptığımız 'Kara Liste' var ya, o Kara Liste'nin aslında bakanlıkta olması gerekiyor. Ben birisine iki senelik veya bir senelik çalışma izni aldıysam ve altıncı ayında o gidiyorsa, bir kere bakanlığa bunu bildirirken sebep yazıyorum, niye diyorum, çünkü kendisi ayrıldı veya ben gönderdim diyorum. Orada bana sorması lazım: Belirli haller olmalı, işe zarar verdi mi, işyerine zarar verdi mi, çocuğa zarar verdi mi, yalanı dolanı bilmem neyi... Ya da bu işi yapma anlamında kapasitesi var mı? Bunu yapabilir mi? O zaman başkasının yanında bu izni vermemesi lazım belki de.

Hala ikamet izniyle çalıştırmaya göz yumuyor devlet. Alenen göz yumuyor. Onu yaptığı müddetçe de bunları kayıt kuyut altına almak mümkün değil. Yani şöyle bir sıkıntı var: Mesela Reinadaki terörist var ya. Özbek mi Uygur mu karısıyla gelmiş sonra ortaya çıktı bir sürü insan. Belki bu insanlar bir dönem gizlenmek amacıyla, bir adresleri olsun diye bir yere girecek. Çünkü o kadar kolay ki herhangi bir yere gidiyorsun. Ben diyorsun memleketten geldim falan filan, iş fiyata bakıyor. Biraz da fiyatı indiriyorsun 500 dolar diyorsun hop birisi tamam gel diyor sana.”

Ayşe Hanım, ne ajansın, ne de devletin sorumluluk aldığı bir ortamda, kendi güvenliğini sağlamak için kurduğu “sistem”i şöyle anlatıyor:

“Kendimi güvene almak için referansları kontrol ediyorum ama referansa çok da fazla



inanmıyorum. İki anlamda; bir zaten verdikleri referansların çoğu sahte. İkincisi de referans çok kişisel bir şey, herkesin kendi beklentisiyle alakalı, bir bakıcıdan benim beklentimle arkadaşımın beklentisi çok farklı. Ben ne yapıyorum, kameram var, kameralarım açık, kameram olduğunu söylüyorum, ondan rahatsız olacak insanı almıyorum. Artı pasaportunu alıyorum, her izne giderken de veriyorum pasaportunu ki, eğer gerçekten kaçmak gibi bir isteği varsa zaten izin deyken kaçsın, bir sıkıntı yok bunda. Ama ben yokken de çocuğumu bırakıp gitmesin, bunları çok duydum çünkü. Çünkü pasaport işinden korkuyorlar. Bu ikisiyle kendimi güvene almaya çalışıyorum. Herkes gibi ben de Facebook'ta şurada burada araştırıyorum, hesabı varsa söylemeden takip ediyorum, arkadaşları kimmiş bakıyorum, resimlerine bakıyorum falan. Ne kadar anlayabilirsek buradan.”

Güvenlik riskleri sadece aileler için değil, ev hizmetlileri için de geçerli. 1998 yılından beri ev hizmetlisi olarak çalışan Sevil Hanım, yaşadığı taciz olayını şöyle anlatıyor:

“70-80 yaşında insanlara bakıyordum. Hasta diye, kadın göğüs kanseri idi. Adam candan beni gözetliyordu, taciz ediyordu. Kocasını, 74 yaşında adam babamdan bile büyük o zamanlar. Mutfakla banyo karşı karşıyaydı, böyle gözünü dayıyordu, ciddi diyorum psikolojim bozulmuştu. Kadın da beni çok seviyordu kızı da çok seviyordu. Çocukları da. Şuraya kadar sabır, tahammül edemez hale gelmiştim ama tahammül ettim 7-8 ay. Psikolojim bozuldu en son. Beni kenara sıkıştırıyor – kızıyla ailesi olduğunda beni kızım çocuğum diye seviyor, mutfaka geliyor bana diyor ki şu parayı alsana, para veriyor bana, sana yüzük alayım mı, pastanede buluşalım mı. İlginç yani. Çoluğum çocuğum var psikolojim bozuldu.”

Adaylar nasıl daha önce çalıştıkları aileleri referans gösteriyorlarsa, ailelerin de yanlarında daha önce çalışmış ev hizmetlilerini referans göstermeleri gerektiğini savunuyor Sevil Hanım. “Çalışanlar nasıl referans veriyorsa işverenler de versin. Biz kendimize güveniyoruz, sağlık raporu, adli sicil kaydı, referanslarımızı getiriyoruz. Ya patronlar katilse, ya patronlar hırsızsa? Benim başıma bir taciz olayı geldi, nereden bileyim taciz, tecavüz olmayacağını?”

### Neden yabancılar tercih ediliyor?

Görece yüksek güvenlik risklerine, izin prosedürlerine ve kurun yükselmesiyle daha da maliyetli hale gelmelerine rağmen yabancı bakıcılara yoğun bir talep var. Konuştuğum annelere ve ev hizmetlilerine bunun nedenini soruyorum.

“Benim ve eşimin işi geç bittiği için yatılı istiyoruz. Bir de çocuk servisine sabah biz çıktuktan sonra biniyor,” diyor Deniz Hanım.

Ezgi Hanım, gündüzlü bakıcıların sık sık izin istemesinden şikayetçi. “Gündüzlü bakıcıların bahanesi çok oluyor. Sabah kalkıyor ‘dişim ağrıyor,’ diyor, ben bunu doğrulayamam. Kalkıyor ‘eşimin tansiyonu yükseldi bugün doktora gideceğiz,’ diyor, bunu da doğrulayamam. Onların kaprislerinden dolayı biz döndük. Ben niye istemeyeyim ki Türk olsun evimde? Benim yediğim yemeği bilsin, benim kullandığım yağı bilsin,



Domestos dediğim zaman yüzüme aval aval bakmasın.”

Beyza Hanım, Türkiyeli kadınların bilinçsizlik ve önyargılar yüzünden bu alanda çalışmadığını anlatıyor. “Ta yabancı ülkeden bu sektörü keşfedip gelenler var, ama benim yaşadığım bölgede danışmanlık [ajans] olduğundan haberi olmayan insanlar var. Bana soruyorlar ‘sen nereden buldun o işi, nasıl yaptın?’ Türkler bilmiyor ama yabancılar bu altın yumurtlayan tavuğu çoktan keşfetmiş ve bunun sütünü kaymağını yiyorlar. Ama Türklerde böyle bir şey yok. Bir de Türkler ataerkil bir toplum olduğu için, genelde kadınlar çalışmaz. Geçen gün evimize oğlum sünnet olduğu için kalabalık bir topluluk geldi. Eşim görümceme dedi ki, ‘artık sen de işe girebilirsin, çalış, kendine destek çık.’ Hemen büyük kaynım atıldı, ‘sen niye çalışıyorsun? Senin ihtiyacın mı var? Ayıp, hadi Beyza’ya bir şey demiyorum borçları var çalışıyor,’ dedi. Beni tenzih etti ama, bir tepki verdiler ben çok oldum, öyle kaldım. Erkek kadınına çalıştırmazmış. Çoğunluğu öyle düşünüyor. Kadın güçlü olursa beni ezer, benim sözümü dinlemez, dış geçiremem kadına.”

Sevil Hanım, ev hizmetlerinde çalışması sayesinde tek başına bir hayat kurabildiğini anlatıyor. “Kendi çocuklarımızı, kocasından ayrılan kadınları eğitebilirler, kadınlar so-kağa düşmez, yoksulluk çekmez. Patron desteğiyle şehirlerde yaşayan kadınlar, herkes ev işinde çalışabilir. Belki köydeki kadınların işi daha zor olabilir, bir şey bilmeyebilir ama şehirde yaşayan ütü temizlik biliyor. Kendi kadınlarımız kocalarından dayak yerken susmaz hiç değilse. Ben eşimden ayrım. Ev işinde çalıştığım için eşyalarımı alabiliyorum, kiramı ödeyebiliyorum. Ev işinde çalıştığım için de mutluyum. Niye mutluyum, ha başbakan ha ben, alın terimle kazanıyorum. Ben bu mesleği edinmeseydim, bu işte çalışmasaydım ne olacaktı?”

# Müziksiz mekanlar

Melis Oğuz, [meloguz@gmail.com](mailto:meloguz@gmail.com)

En son dışarıda nerede yemek yediniz? Yemek yediğiniz yerde ne çalıyordu? Eğer müzik dinlemek için özellikle seçmediyseniz mekanı, muhtemelen hatırlamıyorsunuzdur. Hatırlamıyorsanız, ne çaldığının önemi yoktu da diyebilir miyiz? Yoksa sizi “rahatsız etme” noktasına gelmedikçe mi “önemsiz” fondaki “sesler”?

Peki ya hiç “fon müziğinin” olmadığı bir mekanda yemek yeme, sohbet etme, çalışma fırsatınız olsaydı? O zaman sanırım, fon müziğinin sizi “rahatsız etme” seviyesi ile ilgili çitanızı değiştirmeyi de düşünebilirdiniz. Sessizliğin size sunulduğu bir mekan düşünsenize? Sadece sizin sohbetiniz, sizin çevirdiğiniz sayfaların hışırtısı, sizin tabak çanak tıngırtınız... Bu da başlı başına bir müzik değil mi zaten?

Farkında bile olmadan maruz bırakıldığımız ve belki ses seviyesi “aşırı” derecede yüksek olmadığı ya da tarzı sinirimizi bozacak bir tür olmadığı için itiraz etmediğimiz müzik, aslında yoruyor bizi. Bulduğumuz mekanda bulunmamızın esas sebebinin tadını çıkartmamızı ve odaklanmamızı engelliyor.

“Müziksiz Mekanlar”, işte bu düşüncelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir tepki. “Toplumların ortak müzik zevki yoktur, yalnızca bireylerin müzik zevkinden bahsedebiliriz,” diyor bu oluşum. Hatta bireyin bile gün içerisindeki farklı ruh hallerine göre anlık müzik zevkinin değişebileceğinin altını çiziyor. Bu oluşum, mekan algısını oluşturan en önemli verilerden biri olan akustiği ön planda tutuyor; ortamın işlevi dolayısıyla ortaya çıkan seslerin mekanın karakteristik ses peyzajını oluşturduğunu ve bu “organik” seslerin mekanlara kişilik kattığını savunuyor.



Görsel: Müziksiz mekan uyarısı<sup>1</sup>

İnsanlar mekanları beş duyusuyla algılar ve ses bu algılama bütünüünün önemli bir parçasıdır. İstanbul’u düşündüğünüzde aklınıza sesler geliyor mu? Geliyorsa, bu sizin ara sıra da olsa etrafınızı herhangi bir başka ses dayatması olmadan duyarak algılayabilme

1 Kaynak: muziksizmekanlar.com

şansınız olduğunu gösterir. Birçoğunuz ise, marti seslerinin çınlaması, vapur düdüklere diyecektir belki. O halde soruyu bir çita daha yükseltelim. Sokağımızın bir sesi var mı? Bu soruda zorlanmış olabilirsiniz; ama evet; sizin sokağımızın da organik bir sesi var.

Akustik konfor ve ses algısı, ortak kullanım alanlarında kullanıcı memnuniyetini belirleyen önemli faktörlerden biridir. Ancak şunu da unutmamak gerekli; Çakır ve İlal'in çalışmalarında<sup>2</sup> çok güzel şekilde ifade ettikleri üzere, "Müzik dinlemenin iyi olduğundan yola çıkarak varılan birçok kararın ve insanların 'Müzik dinlemeyi sever misiniz?' sorusuna doğal olarak verecekleri evet cevabının temelinde, bu soruyu duyan insanların aklına öncelikli olarak kendi hoşlandıkları türde müzikler gelmesi yatmaktadır." Sizinle, çok daha ilginç bir bilgi paylaşayım; alışveriş merkezlerindeki, fast-food restoranlarındaki fon müzikleri ile ilgili bildiğimizi sandığımız şeyleri bir çırpıda yanlışlayan; "müziğin tüketim ve insan algısı üzerindeki etkisi ile ilgili yapılmış çalışmalarda, fon müziğinin genel geçer olumlu veya olumsuz bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır."<sup>3</sup>

Gün içinde, mağazalarda, restoranlarda, kafelerde, bankada, bekleme alanlarında, alışveriş merkezlerinde, dolmuşta, uçakta ve daha birçok yerde müzik dinlemek durumunda bırakılan bizlerin, sessiz ortamlarla kıyaslandığında, arka planda müzik veya gürültü gibi seslerin varlığında algısal aktivitelerimizde performans düşüklüğü meydana geldiği ise çalışmalarla kanıtlanmıştır.<sup>4</sup>

O halde, şimdi bugüne kadar ben de dahil pek çoğumuzun yanlış bildiği "alışveriş merkezlerindeki ve mağazalardaki müziğin tüketici üzerinde olumlu etkisi olacağı" savına karşın, bir de üstüne üstlük dikkatimizi dağıttığı gerçeğini acaba mağaza işletmecileri bilmiyorlar mıydı? Elbette ki, bilim özellikle işletme alanında sahaya en çok inebildiği zeminlerden birine sahiptir. Kimse para kaybetmek istemez; o yüzden bilimsel çalışmaların bulgularına kulak bükmek hiçbir işletmecinin işine gelmez. O halde, neden fon müziği kullanılıyor hala? Açıklamasını yapalım; yine daha önce yapılan araştırmalarda, mağazalarda fon müziğinin arka plan gürültüsünü bastırmak amacıyla işletmeler tarafından kullanıldığından bahsediliyor. Ayrıca, fon müziği, restoran ya da kafe gibi mekanlarda diğer masalarda konuşulanların duyulmasını engellediği için maskeleme özelliğiyle insanlara mahremiyet sağlayarak rahat konuşabilecekleri bir ortam oluşturuyor. Peki, içerisinde hiç müzik çalınmayan bir dükkan, kafe veya restoran kullanıcı üzerinde nasıl bir etki bırakır?

Sessizlik, kentlerde bulunması neredeyse imkansız hale gelmiş bir olgu. Avrupada birçok ünlü ve turistik kafede müzik çalınmamasına karşın, İstanbul gibi bir dünya kentinde, içinde hiç müzik çalınmayan bir kafe bulabilmek neredeyse imkansızca yakın.

2 Çakır ve İlal (2013) "Ortak Kullanım Alanlarında Fon Müziğinin ve Müziksizliğin Anketler Üzerinden Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi", 10. Ulusal Akustik Kongresi, İstanbul

3 Kämpfe, Sedmeier ve Renkewitz (2011) "The Impact of Background Music on Adult Listener: A Meta-analysis", *Psychology of Music*, 34(4): 424

4 Assidy ve MacDonald (2007) "The Effect of Background Music and Background Noise of the Task Performance on Introverts and Extroverts", *Psychology of Music*, 35(3): 517-537.

Sesini kısar mısınız?

Tam da bu konuda bu yazıyı hazırladığım şu günlerde başımıza gelen bir olay da bu konuyu iyice gündeme koydu benim hayatımda. Biliyorsunuz, Kadıköy bir dönüşüm geçiriyor; İstanbul'un pek çok diğer semti gibi. Pek çok mekan da kapanıp yerlerine yenileri açılıyor. Anadolu yakasında yaşayan, Avrupa yakasında çalışan pek çok İstanbullu gibi bu durumdan en çok memnun olanlardan birisi de benim. Artık farklı zevklere de hitap eden farklı farklı mekanlar var Kadıköy'de de.

Bu kısma kadar tamam; şimdi bu hikayemi pekiştirecek diğer meseleye geleyim. Çok sevdiğim bir arkadaşımın bebeği oldu; hamileliği sırasında ve emzirdiği sürece de yapmayı sevdiği pek çok şeyden feragat etmek durumunda kaldı. Ben de arkadaşımı ve onunla geçirdiğimiz hovarda zamanları özlediğimden, elimizden geldiğince sık Kadıköy'de onun kendisine "bir biralık" izinleri sırasında buluşuyoruz. Elbette kriterleri hala çok keskin; sigara içilmeyen, sakın, keyifle bira içip sohbet edebileceğimiz bir yere oturmak istiyoruz birlikte. Bugüne kadar bu konuda Zeplin bize ev sahipliği yapıyordu, ama Kadıköy'deki yeni mekanları denemek ve keşfetmek de istediğimizden, dün akşam "haydi" dedik; "Barlar Sokağı'nda açılan yeni bir yerler var; oralara bakalım; beğendiğimize otururuz."

Bu yazıyı kaleme aldığım tarih 20 Ocak; İstanbul'da olanlar bilirler; geçen haftaki kar baskınından sonra bu hafta da sağanak yağmurla boğuşuyoruz İstanbul'da. Hava "çirkin" olabilir, ama bizim keyfimiz yerinde olsun istedik, gözümüze ağzımıza burnumuza kaçarcasına yağın serpiştirmeli yağmuru da umursamadık, kol kola girip kendimize güzel bir mekan keşfedecek olmanın verdiği neşeyle sağımıza solumuza bakınıyorduk ki... O anda tasarımıyla dikkatimi bir bina çekti; arkadaşşıma "Aaa burası değişikmiş" dememle, "Benim de aslında yeni açılmış yerden kastettiğim yer burasıydı, ama tarif edememiştım" dedi ve sevinçle içeriye girdik.

Güzel bir tesadüftü; tasarımıyla benim ilgimi çeken mekanın arkadaşımın zaten gitmek ve denemek istediği yer olması. Biliyorsunuz, tasarım pek çok şeyi kendiliğinden dile getiren bir araç. Sizi manipüle etmek ve kandırmak için özellikle kurgulanmadıysa, bir mekanın tasarımına bakarak ne ile karşılaşacağınızı az çok tahmin edebilirsiniz. En azından biz tasarımcılar böyle düşünür, böyle de öğretiriz.

Sözünü ettiğim bu mekan, İSİS'in eski yerini devralıp restore edip yeniden kullanıma açan "Bina". Kadıköy Barlar Sokağı'nı bilenler de bilir; Kadife ile başlar, sonra Hera, karga, Dünya, trip, arkaoda, İncir Pub, vs. ile de devam eder. Buraların müdavimleri bellidir genellikle. Nasıl bir kitlenin içeride olacağını, nasıl bir müzik çalınacağını, ne içip ne yiyebileceğinizi de bilirsiniz. Çok şaşırtmazlar sizi. Bina ise hepsinden farklı bir tasarıma sahipti; hatta arkadaşşıma içeri adım atarken, "Bak biz yaşlılar için de sakince bir mekan tasarlamışlar" dedim. Gülüştük.

Bu son cümledeki anahtar kavramlara dikkatinizi çekmek isterim; kendimi daha iyi ifade edebilmek için. Öyle yaşlılık kompleksine sahip birisi değilim; yaşlı olduğumu da düşünmüyorum aslında. Ama sadece içip yüksek sesle müzik dinleyebilmek ve sarhoş-

laşan algılarımla müziği yeniden keşfetmek artık eskisi kadar tat vermiyor. Şimdi bazen sohbet edebilmeyi özlüyorum; şimdi eskisinden daha sık şarap içerken buluyorum kendimi. Yani, “yaşlılar için tasarlanmış sakince bir mekan”dan beklentim, bizim gibi otuzlu yaşlarında, Kadıköy’de büyümüş, hafta içi bir akşam arkadaşlarıyla birer kadeh eşliğinde sohbet eden insanları bulmaktı.



Görsel: Bina'nın iç tasarımından bir görüntü<sup>5</sup>

Nitekim içeri girdüğümüzde, iç mekan tasarımı da en az binanın tasarımı kadar cezbediciydi. Tam beklediğim şekilde, büyük ve kocaman koltuklar, az ve öz ve farklı büyüklükte birkaç masa ve masalarında şarap kadehleri gördüğüm bizim yaşlarımızda insanlar. Hatta birlikte gittiğim arkadaşım, kendi lisesinden (Kadıköy Anadolu) bir tanıdık simaya rastlayınca, mekan ile ilgili kurgularım tamamen pekişmiş oldu. Bir şey de yemeyeceğimiz için tam “sohbet etmelik” olduğunu düşündüğümüz bir koltuğa oturduk, bacaklarımızı kırdık, içkilerimizi ısmarladık ve koyulduk sohbeteye. Keyfimiz çok yerindeydi, ta ki bir noktada mekanın gözlerimizi kör eden cazibesinin etkisini üstümüzden atıp birbirimizi duymak için yüksek sesle konuşmak zorunda olduğumuzu anlayana kadar. Farkında değilken takılmamıştık, ama fark edince de rahatsız edicilik seviyesi her geçen dakika daha da artar gibiydi.

Sonra tabii konuşmamız bu konuya yönlendi kendiliğinden; mekanın tasarımından, çekeceği kitleden, hitap ettiği sosyo-kültürel grubun böyle bir mekandan beklentisinden bahsederken, kadehimi yenilemek isteyip istemediğimi sormak için gelen garsona “Acaba müziğin sesini kısmanız mümkün mü?” dedim. Tereddüt etmeden “Hayır,” dedi. Sonra bir başka teklifle geldi; “İsterseniz aşağı kata inebilirsiniz; orası daha sessizdir”. Eh, buna da benim cevabım hazırды. “Fakat orada sigara içiliyor,” hakikaten de mekana ilk girdüğümüzde, bizi cezbeden tasarımı farklı katlarda nasıl kurgulamışlar diye görmek için alt kata inmeye yeltenmiştik, ama daha merdivenlerden inerken buram buram burnumuzu yakan koku bulutunun içine girmek istemediğimiz için gerisin geri dönmüş ve koltuğumuza oturmuştuk.

Benim bu yanıtlım üzerine; “O zaman maalesef,” dedi çocuk. Ben de sinirlendim biraz

5 Kaynak: timeout.com

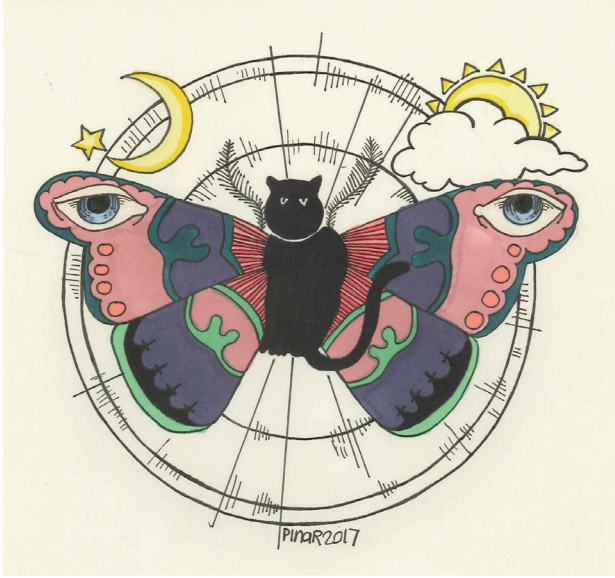
tabii; sonuçta ben müşteriym ve benim orada oturmaya devam etmem için asgari standartların sağlanmasına yönelik taleplerimin kale alınıyor olması gerekir. “Amaaan Meliissss, çok akademik düşünüyorsun!” diyebilirsiniz, o zaman Türkçe mealini de yazayım: Müşteri her zaman haklıdır.

Ben de daha ciddi tavrımı takınıp tekrar sordum; “neden maalesef?” Bana bir şeyler söylemek için eğildi, fakat –emin olun tiyatro yapmadım- söylediklerini hakikaten duyamıyordum. Bunu da belirttim ve bunu aslında arkadaşımınla sohbet etmekte zorlandığımı anlatmak için iyi bir şans olduğunu düşünerek ve beni anlayacağı ümidiyle sevinerek karşıladım. “Sizi duyamıyorum,” dedim ve birkaç kere demek zorunda da kaldım. Her ne kadar garsonun dediklerini ne ben, ne de arkadaşım anlayamamış olsak da, “maalesef” konusunda belirttiğini anlayabilecek kadar vücut dili okuyabildik.

Ve elbette bu bizim için bir karara varmak demektir; “bir daha buraya gelmeyelim, Zeplin’e gitmeye devam edelim.” Zeplin müziksiz bir mekan değil; ama olsun – şimdilik onunla idare etmek durumundayız. Müziksiz mekanların yaygınlaşmasına! Şerefe!

# Bilim ve algısı, inanç ve animizmi: yeryüzü davetine notlar

Özen B. Demir, [bltndmr@gmail.com](mailto:bltndmr@gmail.com)



Çizim: Pinar Dönmez

“[...] [D]ünya muammasının gerçek, kesin çözümü insan zihninin bütünüyle idrak ve tasavvur edemeyeceği bir şey olmalıdır; dolayısıyla daha yüksek türden bir varlık çıkıp onun bize verdiği bütün sıkıntıyı alsaydı, yapacağı açıklamaların hiçbirini kesinlikle anlayamazdık. Bu itibarla şeylerin nihai yani ilk sebeplerini, dolayısıyla ilk varlığı, mutlakı veya başka her ne şekilde adlandırmayı tercih ediyorlarsa onu ve onunla birlikte dünyanın neticesinde doğduğu, veya sudur ettiği, veya düştüğü, veya vücuda geldiği, varlığa bırakıldığı, tard edildiği ve açığa çıkarıldığı süreç, sebep, saikler yahut her ne ise bildiklerini iddia edenler, eğer şarlatan değilse maskaralık edenler, boş palavracılardır.” (Schopenhauer, 2014: 140).



## Animizm, İdealizm, İslâm

Urfa-Göbeklitepe'deki arkeolojik kazılarda ortaya çıkan bulgulardan biri tarım toplumundan önce yerleşik hayata geçişin ipuçlarıysa, diğeri de tapınak uzamının, barınak uzamını öncelediğine dairdir. Görünüşe göre barınaktan evvel tapınak inşa edilmiştir ve bunun antropolojik uzantıları vardır. Dinin, inancın antropolojik bir saha, bir nesne olarak çalışılmasını modern antropolojiye borçluyuz. Hayat mı dinden, din mi hayattan çıkar sorusu antropolojiden bu yana ikincisi lehine bükülmüştür. Dini dinseliliği ile, inanç örüntüleri ve pratikleriyle nesneleştirmek, antropolojinin akademik bir cüretidir. Sadece kültürel planda da icra edilmez bu: Dinin o ezeli iyi-kötü, güzel-çirkin, makbul-mekruh gibi aksiyolojik önkabullerinin statü, çıkar, iktisadiyat, temsil, iktidar şeklinde sürüp giden dünyevî bir spektruma tabi tutularak politik bir mercekte altında sınanmasıdır da. Aşkın olanı metnin, logos'un dışına taşır ve o ölçüde yeryüzüne indirir. E. E. Evans-Pritchard, 1950 senesinde verdiği ve "sosyal antropoloji"nin mutfağından zanaat bilgileri sunduğu bir dizi konferansın bir yerinde şöyle söyler: "Daha önceki alan-araştırması monografileri, zaman zaman sahte-tarihsel spekülasyonlar gibi kabul edilmekle birlikte, büyük kısmı itibariyle daha çok sistematik bir analize teşebbüs edilmeksizin herhangi bir halkın betimleyici birer anlatımıydılar" (1998: 100). Antropolojinin o noktadan koparak bu etnografik izleğe yönelmesi, 19. asra tarihlenir. Öncü isimlerden biri Edward Burnett Tylor'dur. İzleğin erken verimleri, dinin gündelik yaşam fenomenalitesi değil ama, daha ziyade "din" olgusunun kendisine yöneliktir. Tylor burada "animizm"e eğilir.

Tylor'a göre animizm, ilk(el) din değil, dini mümkün kılan bir bilgidir. İdealist düşüncenin temel düsturudur. Vahşi veya yabanıl olmakla sınırlandırılmaz. Tylor'un tinsel varlıklara inanç olarak koyduğu asgarî din tanımı etik ile doğrudan ve gerekirci bir ilişki ile bağıntılı değildir. Ahlâkî olanla ilişkisiz olup, bir tür entelektüel meraka yanıt veriyor gibidir (Morris, 2004: 161-67 ve bkz. Özbudun, 2010).

Doğu-Batı ayrımının fizikî kurgusalılığı bir yana, bunun işlevsel bir mental tasnif olduğu besbellidir. Doğu ve Batı'yı coğrafi olarak ayıranın ne olduğu sorusunun yanıtını bulmamız mümkün olmasa da, bu kavramların imlediği (bu kez) anlam coğrafyalarını yerli yerine oturtabiliriz. Doğu'nun ve o arada İslâm'ın karşılıklı bir etkileşim içinde "animizm" ile sanki daha çok bağdaşan bir yeryüzü ve insan şeması çizdiğini düşünüyorum. Bu kanaatime yakınsayan bir ipucunu ise bilgisayar bilimcisi ve fütürist Ray Kurzweil'da (2015: 186) buluyorum: Ona göre (biri diğerine üstün olmamak kaydıyla) Batı perspektifi gerçekliğin doğası ve bilgi şekillerini evrimleştiren fiziksel dünya ile hemhâlden, Doğu görüşünde bilinçlilik temel bir gerçekliktir ve fiziksel dünya da bilinçli varlıkların düşünceleri sayesinde varlığına kavuşur; bir diğer deyişle, fenomenler bilinçli varlıkların dışavurduğu düşüncelerdir. Açıkça bir "idealizm" tasviridir bu.

İslâmcı anlam dünyasında insan, ta etimolojisiyle "unutan"dır ve kulağına üflenir. Sınırlıdır, eksiktir, malûldür. Biteviye irşad edilir. Kendisine kıvrılan, ispatını kendisinde bulan (*self-referential*) doğasıyla İslâm, bileşeni olduğu toplumsallıklarda daima hakiki/sahih İslâm olduğu iddiasındadır. Zamansız ve mekânsız mutlak ile hemhâl oldukça

kültürel yaşantıyı öteleyer. Sözcüğü, bir Endonezya İslâm'ı ile bir Türkiye İslâm'ı arasındaki engeller, ummanlar, çöller çoktan elenmiştir ki, bu, ilgili coğrafyanın İslâm'ına bulanmış devletin bizlere sunduğu buğulu bir sahte manzardır. Clifford Geertz de vurgular bunu. İslâmiyet'in çeşitli yerelliklerde nasıl yaşandığını, deneyimlendiğini, dönüştüğünü ele aldığı pek çok mukayeseli çalışması bulunan Geertz'in o en kişisel detayları olanca candanlığıyla aktardığı özgün çalışmasında, Fas ve Endonezya'daki sosyal değişimi değerlendirdiği, gözlemlerini aktardığı pasajların bir yerinde, imbiğinden süzülürcesine şöyle bir saptama yapar: “Benim sosyal bilimlerde geniş çaplı karşılaştırmalı analizler sonucu vardığım bir tavır olan, karşılaştığım durumlardan hiçbirini bir diğerinin indirgenmiş versiyonu olarak görmemek [...] benim yaptığım gibi İslâm'a önce Kuzey Afrika'da, hemen sonra da Güneydoğu Asya'da bakarsanız, uygulaması özellikle zor bir tavidir. 'Kayıp' gibi görünen şeyler, gerçekten de eksik olan eksikler, bayağı bayağı üzerinize atlarlar” (2001: 72). Saha akademisyeninin ayağında bukağıdır bu. Zor bir tavidir çünkü yapılar (yetersiz değil) basbayağı kötü “dokümanlanmış”tır (2001: 40). Görünürün zahiri muhasebesini aşmayı, zarfı yırtmayı gerektirir.

İslâmiyet'e özcü bir hoşgörüsüzlük ve barbarlık atfetmek ve Batı medeniyeti karşısında her an teyakkuzda kalınması gereken bir tehdit olarak görmek, Oryantalist ve ırkçı olmanın sabit olmak üzere, radikal ve fundamentalist görüşlerin (“sahih İslâm”) de bir ayna-hâlidir ve aynı ölçüde stereotiptir. İki de ahistoriktir ve İslâm'ı değişmez ve monolitik bir oluşum olarak görür. Aziz Al-Azmeh, İslâm'ın yekpare ve dahası yeknesak okunmasına itiraz eder ve “İslâm'lardan hangisi” sorusunu sorar. Bunu da, modernizmin dönüp yeniden baktığı başka pek çok kavram gibi zaman-mekân içinde belli bir bağlama ile oturan bir kavram olarak İslâm'ın değişkenliğini ortaya koyarak ve karşımıza bir İslâm'lar yelpazesi çıkararak (2003) yapar.

İslâm'ın tekçi kurgulanışına dair benzeri bir değiniyi, Osmanlı iktisadiyatı üzerine özgün argümanlar ördüğü çalışmalarıyla Sabri F. Ülgener'in Weber eleştirisinde buluruz. Ülgener, Weber'in İslâm toplumlarında kapitalizmin oluşmamasına ilişkin görüşlerini tenkit eder. Ona göre İslâm Weber'in tahlilinde zincirin en zayıf halkasıdır. Varılan sonuçların çoğu -dağınıklığı bir yana- acele ve tek yanlı hükümlerden öteye geçmez. Onun statik, tek boyutlu ve tek aktörlü bir İslâm tablosu ortaya koyduğunu, İslâm tarihinin ilk yıllarına damgasını vuran İslâm'ın saf ve öz çehresiyle ileriki yılların mahalli çehresi arasındaki ayrıma dikkat etmediğini, ayrıca yaptığı mukayeselerde yeri ve zamanı tam olarak belirtmediğini ileri sürmüştür Ülgener (Sayar, 2012).

Ne var ki, olası bir duruşmada, bu anılan tekçi soyutlamanın sorumluluğunda önemli bir payı da, (az evvel de ima edildiği gibi) İslâm'ın siyaseten aktif olduğu uzamlarda devlete, Doğu'nun o ebed-müddet devletine sindirdiği ve dışına çıkmanın pek mümkün olmadığı boğucu (ve sanki Foucault'ın) “yasa”sına isnat etmek gerekir. Yasa mucibince icra edilen, herhangi bir ülkenin İslâm'ının tekçi ve sözümona-sahih kavrayışında kayıplar, eksikler erir, fark buharlaşır ve kültürel aidiyetlerini müzmin-mevcut bir “öteki”ye atıfla inşa edişini silikleştirerek kendi özerkliğini, hakikat yolculuğunu, asetizmini yeniden ve yeniden kurar. Tikel insana itibar ve itimat etmez, bunu söylem-

selleştirir. Buna göre dinin, ezcümle kutsal kitap ve vahyin olanaklılığı insanın boyunu fazlasıyla aşar ve dahası insan bu minvaldeki kafası karışık (heretik ve heterodoksik) girişimlerden men edilir. İslâmcı kelime dağarı, bu anlamda oldukça dolgundur: Mülhid, kâfir, zındık, müşrik, mürted, mühtedi, münafık gibi (adına “ıstılah” da denen) tabirler vardır. Tecdid ve ondan türeyen bir ikili ayırım (ilki müspet, ikincisi de menfi içeriğiyle) müceddid ve müteceddid... Bâtıl, bid’at ve hurafe... Gayb âlemi versus şuhud âlemi... Uzayıp gider. Bu, muhakkak ki bir gereksinimin semptomatik tezahürüdür. Antiparantez, bu tezahür, yer yer kendisine “Batı Gazzâlî’si” de denen Augustine’de (*Augustinus*) başat referansını bulmuş olan 17. yüzyıl Jansenizm’ini fazlasıyla andırır. Gelgelelim Jansenizm’in ömrü çok kısa sürmüştür ki, tam da bu kısa ömür, mukayese açısından elverişli bir nokta olabilir. İslâm’da teolog, başka monoteizm örneklerinde rastlanabileceğinin aksine, metinle (*logos*) mesafelenmez, yorum çeşitliliğini kâle almaz, hikmeti deneyimleyerek paylaşmaz ve fakat sadece aktarır. Aktarıma muhtaç aciz kulun ise hep bir acelesi, hep bir eksikliği vardır. Acziyete yazgılı bu özne, dini dışsallaştırabildiğinde ve bir felsefe olarak teolojinin meta-felsefesine girişebildiğinde ise, kendi dinine varması işten değildir: İşte bu varılan menzile “idealizm” denir. Kendi kavrayış ve ufuk kapsamının darlığı nispetinde insan, bu (aktüel veya potansiyel) farkındalığını aşamaz ise, kendi tanrısını icat etmesi de çok sürmez. İnsanın insansallığı, yeryüzündeki tek mil varlığı, canlılığı, ervâhı kendi hizmetine amade öngörür ve bunu da kendi ilâhî yasanını kurarak tescil eder. Muhakemesi odur ki, kendisi kavrayamıyorsa, sorunsallıklar anaforundan çıkamıyorsa başka hiçbir yeryüzü üyesi bunun üstesinden gelemiyordu ve o hâlde aşkınsal bir cereyan söz konusudur. Adorno, *Sabıccılık Jargonu*’na Samuel Beckett’in *Adlandırılmayan*’ından (*L’innommable*) şöyle bir alıntının kılavuzluğunu eserine epigraf seçerek başlar: “Bir tapınak dikmek, gökten oraya tapınacak bir şey indirmekten daha kolaydır.”

### Ritüel: Bir Animizm Meşki

Biyokimyager Jacques Monod’un da derdini ve izleğini güttüğü mesele animizmdir. Modern toplumlarda süreğenlik kazanmış bir ikiyüzlülükten dem vurur: İnsanların, bir yandan bilimin sağladığı bütün olanakları kullanırken, diğer taraftan bilimden çıkan mantıksal sonucu, maddenin kendiliğinden rastlantısal macerasının getirdiği sonucu, kısacası evrenin insanlık için var olmadığı sonucunu kabullenmek istemedikleri gerçeğini yadırgar. Monod’ya göre insanlar “inanmak” istiyorlardı, hayatlarının şu veya bu biçimde tanımlanmış bir anlamı olması gerektiğine dair inançları onları rahatlatıyordu. 1970’te yayınladığı o çığır açıcı eserinde (Rastlantı ve Zorunluluk, *Le Hasard et la nécessité*) daha çok Marksizm’in animist yönünü duruşmaya çıkarsa da, bunun insanlığın kadim bir refleksi olduğuna emindir. Mistik olanı bilimin dışına iter, bilim düşmanlığı ile özdeşleştirir ve onu da çağcıl bir hastalık sayar. Zenofobi, homofobi gibi hem sosyal psikolojik, hem siyasal antropolojik kavramların da bize göstermiş olduğu gibi, korku ile nefret kol kola gider ve hepsinin de zemininde bilinmeyenin tetiklediği dehşet yatar. Adı konulmamış, henüz yüzleşilmemiş bir organizma stratejisidir bu, belki de -kamusallaştığı ölçüde sahiden de- bir hastalık.

Monod'nun vurguladığı inanma ihtiyacı ve animizm, bizi insanın ta kendisine, onun nörobiyolojisine götürür. İster istemez faşizm, kitle, pazarlama, (ir)rasyonallite gibi anahtar sözcüklerle de ilişkili olan ve Jung'da bir arketip olarak karşılık bulan bu noktanın nörobilimsel bir izah teklifi mevcuttur. İnsanın aygıtı denebilecek otomatize yapıları, eski/ilkel beyni alabildiğine manipülatiftir. İlkel beynin de bir unsuru olduğu, beynin bir sacayak (triune) şeklindeki bu kategorizasyon (bir tür 'neo-frenoloji' de diyebiliriz) teklifinin telifi 1960'larda ortaya attığı model ile, nörobilimci-hekim Paul D. MacLean'a (1990) aittir: İlkel beyin ya da onun tabiriyle "archipallium" veya "sürüngen kompleks" (*R-complex*) de denir buna. Ben-merkezcidir. Burası ikna edilmek değil, kandırılmak ister. Mantıkçı bir uslamlamadan çıkmaz yola, süratle karara varmak adına zıtlıklardan beslenir, somut/net kanıtlarla hareket eder. Kanıt arayışında sadeliği ve görseelliği önemser; sözcüklerden pek etkilenmez. Çabucak yargılar ve etiketler; kararı ise zor değiştirir. Kararın kapılanmasındaki esas faktör de yineleyici *ritik* alışkanlıklar ve bir fasit doyma-acıkma dairesidir.

Niçin o şekilde ve hatta ne için yapıldığını sorgulama gereği duyulmadan kuşaklar boyu ritüelleştirilmiş uygulamalar vardır. Gökkuşağının altından geçmekle cinsiyetin değişmesi, şom ağızlar, kara kediden kırık aynaya, merdiven altından muhtelif rakamlara atfedilen birtakım uğursuzluklar, Urfâdaki Ayneliha ve Halil-ür Rahman gölleri ve oradaki balıkların İbrahim'in yakıldığı ateşi, yani göl suyunu alevlendiren odunlar oluşu, beladan korunmak adına tahtaya vurma ve ağaç dallarına çaput bağlama davranışı, cadılık ve solaklık derken, hâlihazırda mevcut olan bir dizi kamusal örüntünün dinsel, mitolojik, kozmogonik, kısacası animistik temelleri mevcuttur (Şengör, 2005).

Tüm bu tortu kümesini "folk" kültür hanesine kaydedecek olursak, bir de "pop" kültür çıkacaktır karşımıza. Pop(üler) kültür, kentlidir. Kentin o aşına dinamiği içinde süratle çakıp söner. "Kent efsaneleri" bir batıllık fenomenidir. Bilgi ve bilinemezlik, bir alacakaranlık tonunda iç içedir. Hızlı kent hayatı içerisinde mitolojik arayışlarımızın cevabı olan kent efsanelerine dikkatle bakılırsa farklı kılıklara girmiş batıl inançlara, takıntılara, saplantılara rastlanır: Komplo teorileri, kişisel gelişim öğretileri, yaşam biçimleri, doğal yaşam arayışları, yeni ve ilginç olana dönük ilgi, hız tutkusu, moda, aşırı sporlar, eğlence, değişen şiddet türleri, fanatizm, kariyer, türlü fobiler, bulmacalar... Kanonlar, epopeler, menkıbeler gibi olmasalar da dağınık ve dağıtıcı (*distractable*), gelip geçici istasyonlar hâlinde hızla akmaktadırlar (Taburoğlu, 2011). Pop kültür, kent ahâlisinin gündelik hayat kültürüdür. Kapitalizm ve endüstriden, bir iktisadî aktör olarak burjuvaziden bağımsız düşünülemez. Folk kültür insanı gündelik hayatını kendi ürettiklerini tüketerek idame ettirirken (geçimlik ekonomi), popüler kültür artık pazar ekonomisinin, kâr maksimalizminin söz konusu olduğu bir aşamadır. Bu temel düstür uyarınca da, ancak seküler bir zeminde neşvünemâ bulabilir. Öyle olsa da, öte yandan, bir hayat idamesi koşulu olduğu ölçüde de ortalamaı temsil ederken (*media*) ortalamaıya hitap eder (*medium*) ve neticede bir status quo ideolojisi veya konformizm anlamında muhafazakâr kodları taşır. İdame, ancak muhtemel âni sarsıntılarını bertaraf edilmesiyle mümkündür ve bu da popüler kültürün doğasını muhafazakâr kılar (Özçetin, 2016). Tıpkı folklorik kalıntılar gibi pop kültürün öğeleri de, kendiliğindenlik çuvalı öznel bir

iradeyle yırtılmadıkça sorgulanmaz. Sorgulanmasa da, her ne kadar kent uzamı veya “gelenek” ve tevarüs mahfazası içinde kaldıkça meşruiyet müdahalesine müsaade edilirse de bu tür pratikler, bir mutluluk ve arınma ânı olarak insanın bilişsel (kognitif) süreçlerini işgal eder, algılarını şekillendirir, tepkilerini düzenler. Ritik meşklerle atışlenen psikolojik uyar(t)ılar kognitif alışkanlıklara dönüşür ve bir tür kısır güdülenme döngüsüne hapsolür. Kamusallaşır ve menkul “masumiyetini” yitirir. Yitirdiği ölçüde de yeryüzü yolcularına söz hakkı bahşeder.

Sosyal antropolojinin önemli isimlerinden A. Radcliffe-Brown’un 1952 yılındaki *Din ve Toplum* tebliğinde ifadelendirilmiş olan dine genel yaklaşımı, dinlerin epistemolojik durumuna bakılarak ve onların yanlış ve hayali inanışlar olduğunu ilan ederek hiçbir mesafe alınamayacağı konusunda hemfikir olduğu Durkheim’i yakından izler. Ona göre, ne böylesi bir kalkış noktası, ne de ilgimizi dinin kökeni konusuna hasretmek verimli olabilir; onun yerine dinsel inançları ve ibadet uygulamalarını insanların düzen içinde bir arada yaşamalarını sağlayan karmaşık bir sistemin parçası olarak okumamız gerekir. Dinin toplumsal işlevlerine, yani onun toplumsal düzenin oluşumuna ve sürekliliğine yaptığı katkıya bakmamız gerektiğini ekler. Böylelikle, dikkatimizi inançlardan çok ritüeller üzerinde toplamamız, ancak bunu yaparken de, bunların her ikisi de tutarlı bir bütünün bileşenleri olduğu için, ritleri aslı olarak almamız gerekir, der (Morris, 2004: 205).

Amerikalı medikal antropolog Christopher Dole, Radcliffe-Brown’un tarifini dinlemiş gibidir. Dole, Türkiye’de icra edilen, rağbet gören dini şifacılık pratiğinin sahasını yapmıştı. Motivasyonunu ise şöyle bir önermeyle açıklamıştı: “[...] Ortodoks İslam uygulamalarına yönelik bu baskın ilginin ötesinde, İslami uygulamaların bu kadar biçimsel olmayan, ancak son derece samimi ve esasen yerel, özellikle hastalık, ıstırap ve talihsizlik çevresinde bereketli bir şekilde filizlenen dini figür, uygulama ve mekânlarını içeren biçimlerinin devasa, dağınık ve heterojen topografyası uzanmaktadır” (Dole, 2015: 33-34). Cinci hocalık, evliyalık, üfürükçülük, kırık-çıkıkçılık, hacamatçılık, kurşunculuk ile kendisini sunan bu quackery furyasına bir hayat tanzimi biçimi olarak yaklaştı ve onun Türkiye siyasal sekülerizmi ile, dahası bu pratikler kümesini insanların hastalık ve çaresizliklerini suistimal etmekle suçlayan yerleşik dini kurum ve çevrelerle nasıl da iç içe dokunmuş olduğunu gösterdi.

### Yeryüzüne Doğru: Animizmi Aşan Bir Metafizik?

Felsefi tanımıyla inanmak, bilimsel bilgiye güvenmenin dışında metafizik bir önermenin doğruluğuna kanaat getirmektir (Ceylan, 1998). Bu yönüyle bir *doxa*’dır.

“Boş inanç”, Francis Bacon’ın *Denemeler*’inde hurafe (*superstition*) (1908: 76-78) olarak yer alan sözcüğün Akşit Göktürk tercümesinde (1974) uygun görülen karşılığıdır. Bacon kavramı elbette itikada dair teolojik bir işlemle kullanır. Gelgelelim, oradaki şu sözler, teoloji dışına da teşmil edilebilir: “[...] Sağlam bir besin nasıl çürür kurtlanırsa, benimsemiş kurullarla düzen de boş inançlarla çürür, bir sürü ne idüğü belirsiz töre çıkarır ortaya. Eskiden yerleşmiş boş inançlardan elden geldiğince kaçmayı en doğru yol sayan

kimseler, kaçma konusunda bir kör inanca saplanmış olurlar; dolayısıyla, boş inançtan kaçarken, kötü bir müşhil almışçasına, iyi şeylerin de, halk devrimlerinde çoğunlukla görüldüğü üzere, kötü şeylerle birlikte sürüklenip gitmemesine dikkat etmek gerekir.”

Bilim, Prigogine’in o özlü ve isabetli tanımıyla “doğa ile diyalog”dur; onun nasıl betimleneceği çabasıdır, insanı doğayla birleştiren ilişkilerin kurulduğu noktanın koordinasyonudur (2004: 171). Yine, bilimin, diyalogun sürdürülebilirliği açısından elzem olan evrensel metodolojisi ise, doğalcılıktır, yeniden ve yeniden doğaya dönmektir, o minderde sınanmaktadır. Diyalogun ürünü olarak bilgi, insanı yine doğa ile ilişkisinde yönlendirir. Doğal nesnelere tümel bir mana çıkarsanamaz. Bu da bize (zorunlu olmasa bile) bir eksikliği duyumsatır: Metafizik. Bilim, *Weltanschauung* karşılığıyla bir dünya görüşünün temelini oluşturacak metafizik bir sistemden yoksundur. Leibniz, *Monadoloji*’sinde, Kartezyen felsefeyle, fiziğin metafizikten kopmasını büyük bir eksiklik olarak görmüş ve ismi geçen eserini bu amaçla yazdığını bildirmişti (Ceylan, 1998).

Sözü edilen noksanlığa belki bir gereksinimsel reaksiyon olarak Gilles Deleuze’ü anabiliriz. Yirminci asrın ikinci yarısının en etkili ve üretken filozoflarından Deleuze’ün felsefeden anladığı şey “kavramlar üretmek”ti, kavramların fidanlığıydı ve kendisini bu doğrultuda mıntıkayı temizleyen pür bir metafizikçi olarak tanımladı. Onu, başeseri addedilen *Fark ve Tekerar*’da (1968) çağdaş matematik ve bilimlere uygun bir metafizik geliştirmeye çalışırken görürüz: Tözün yerine “çokluk” kavramını, özün yerine “olay”ı ve olanağın yerine “edimsel” (virtüel) olanı koyan bir metafiziktir bu. Başat ilhamını Bergson’dan alır ki, mezkûr eserin yeşerme zemini tam da 1966’da neşrettiği Bergson monografisidir. Deleuze, o Heiddegerci “metafiziğin sonu” nosyonunu reddetmesiyle sivrilir. Arnaud Villani’ye verdiği mülâkatta kendisine dair şunu sarf eder: “Kendimi saf bir metafizikçi olarak görüyorum... Bergson da, modern bilimin kendi metafiziğini, muhtaç olduğu metafiziği bulamadığını söyler” (2016: 21). Metnin girişindeki epigrafta dillendirdiği derdiyle Schopenhauer gibi tıpkı. Konturlar teyellenirse: Ahmet Cevizci’nin sözlüğündeki “Bergson” maddesinin bir yerinde, filozof için geçen “bir tür optimist Schopenhauer” ifadesine rastlarız nitekim (2002: 147).

İslâm özeline tersi bir açıdan bakıldığında ise, belki bir-iki asır öncesine dek süregelen medrese kültürünün rahle-i tedrisatını masaya taşıyabiliriz. Bir *bikmet-i tabiiye*, yani doğanın bilgisi ve doğa felsefesi olarak fizik (*ilm-i tabii*), eskinin o mertebeli eğitim sisteminde en sırada yer alıyordu; tırmanılması gereken ilk basamaktı. Fizik ilmi, “en alt mertebedeki ilim” (*ilm-i edna*) olma itibarıyla maddenin, daha doğrusu cismin, doğal cisimlerin (*cism-i tabii’nin*) bilgisiyle meşgul oluyordu. Cismin kendisini, özünü/zatını/mahiyetini değil, cisme ârız olan ahvâli (cisimlerin durumlarını), mesela devinimi ve durağanlığı (hareket ve sükûnu) kendisine konu ediniyordu. Bugün ise büsbütün bir fiziksiz (tabiiyat) metafizik (ilâhiyat) atmosferini solumaktayız (Cündioğlu, 2008).

*Oxford Dictionaries* tarafından geride bıraktığımız yılın (2016) kelimesi olarak ‘*post-truth*’ (hakikat-sonrası) seçilmesi yeterince izah edici değil mi? Bu seçimde gerekçe olarak da, tarafsız gerçeklerin kamuoyu fikrini etkilemede, duygulara ve kişisel inançlara cazip gelen şeylerden çok daha az etkili olması durumu veya doğruların, hakikat(ler)in öne-

mini yitirmesi gösterildi. Sahi, dağınık animizm kalıntılarının *sinestezi* bir (sentezine değil ama) senkretizmine, bir yeniden-montajna tanıklık ettiğimiz bir çağ bu.

Bunun müsebbibi bir ölçüde “kültür belirleyen ideolojiler” (Kılıçbay, 2005) veya “bir kültürel dizge olarak ideoloji” (Geertz, 2010: 221-263) ise, bir diğeri yeryüzü katalogundaki bilgi hacminin muazzam genişliği, genişliğin üstel artışı, onu bir köşesinden kurcalayan, bir halkasından kavrayan insanın kısıtları ve bunun, bu yetersizlik hissini animizm ile barışamayıp onda massedilmesi, tok bir lokma hâlinde kursakta sittin-sene beklemesi, bekleyecek oluşu. “Periferi insanları ve farklı bilgi blokları arasındaki çelişkileri yaşayan insanlar, büyük değişimler şenliğine katılmamış uygarlıklardaki zihinsel çarpıklıklar ve sakatlanmış bir şecerenin hafızasız evladının yamalama, yani olgularda hiçbir karşılığı olmayan fikirlerin toplumsal gerçeklerle çakıştırılması süreci” (Shayegan, 1991) ve bunun tarihselliği. Bilimin eğlenti ve dahi eğlenceli tabiatının hâlen kültürdeki o soğuk çağrışımlarını aşamaması, insanın yeryüzü tektoniğinde dikelemeyişi.

Yeryüzü, hele ki Ortadoğudaysanız, enikonu uzak menzil.

## Bibliyografya

Al-Azmeh, Aziz (2003). *İslâmlar ve Moderniteler*, çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim.

Bacon, Francis (1908). *Essays* (ed. M. A. Scott), New York: Charles Scribner's Sons.

\_\_\_\_\_ (1974). *Bütün Denemeler*, çev. A. Göktürk, İstanbul: Cem Yayınevi.

Cevizci, Ahmet (2002). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, V. Basım, İstanbul: Paradigma.

Ceylan, Yasin (1998). “İnanç, Bilim ve Felsefe Üçlemine Yeni Bir Yaklaşım”, *Doğu Batı* (Düşünce Dergisi), 3. sayı [“Gericilik” Nedir?], s. 109-112.

Cüendioğlu, Dücan (2008). “Fiziksiz Metafizik ve/veya Doğasız İlahiyat”, *Yeni Şafak*, 24.05.2008.

Dole, Christopher (2015). *Seküler Yaşam ve Şifacılık: Modern Türkiye’de Kayıp ve Adanmışlık*, çev. Barış Cezar, İstanbul: Metis.

Evans-Pritchard, E. E. (1998). *Sosyal Antropoloji*, çev. F. Aydın, İ. İnce ve M. Kılıç, İstanbul: Birey.

Geertz, Clifford (2001). *Gerçeğin Ardından (Bir Antropologun Gözünden İki İslâm Ülkesinin Son Kırk Yılı)*, çev. Ulaş Türkmen, İstanbul: İletişim.

\_\_\_\_\_ (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi.

Kılıçbay, Mehmet Ali (2005). “Kültür Belirleyen İdeolojiler”, *Biz Zaten Avrupalıyız* içinde, Ankara: İmge Kitabevi, s. 129-134.

Kurzweil, Ray (2015). *Bir Zihin Yaratmak: İnsan Düşüncesinin Esrarı*, çev. D. Gostolupçe, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

MacLean, P. D. (1990). *The Triune Brain in Evolution: Role in Paleocerebral Functions*, New York: Plenum Press.

Monod, Jacques (1997). *Rastlantı ve Zorunluluk*, çev. V. Hacıkadiroğlu, Ankara: Dost Kitabevi.



- Morris, Brian (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler: Bir Giriş Metni*, çev. Tayfun Atay, Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbudun, Sibel (2010). “Edward Burnett Tylor ve Animizm”, *Bilim ve Gelecek*, 78. sayı.
- Özçetin, Burak (2016). “Popüler Kültür, Din ve Sekülerlik: Tayfun Atay’la Söyleşi”, *Moment Dergi* (H. Ü. İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi), Cilt 3, Sayı 1, s. 5-20.
- Prigogine, Ilya (2004). *Kesinliklerin Sonu: Zaman, Kaos ve Doğa Yasaları*, haz. İ. Şener, İstanbul: İzdüşüm.
- Sayar, Ahmet Güner (2012). “Ülgener, Sabri Fehmi” maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, cilt 42, s. 290.
- Schopenhauer, Arthur (2014). “Metafizik İhtiyacı”, *Bilim ve Bilgelik* içinde, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say, s. 119-144.
- Shayegan, Daryush (1991). *Yaralı Bilinç: Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizofreni*, çev. Haldun Bayrı, İstanbul: Metis.
- Şengör, A. M. Celâl (2005). “Bazı Bâtıl İnançların Kökleri”, *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji*, 15.10.2005.
- Taburoğlu, Özgür (2011). *Kent Efsaneleri: Zamanımızın Batıl İnançları ve Takıntıları*, Ankara: Doğu Batı.
- Villani, Arnaud (2016). “Deleuze’le Söyleşi”, *Cogito*, 82. sayı [Gilles Deleuze: Ortadan Başlamak].

# Üç tarz-1 uçuş: İkarus, Daedalus ve Giritli üzerine

Ali Açıkğöz, [aliacikgz@gmail.com](mailto:aliacikgz@gmail.com)



Çizim: Elif Mercan

İkarus'un öyküsü malumunuz bir dramdır: Girit'ten kaçmaya çalışan İkarus, babası Daedalus ile beraber kumsalda pineklemektedir. Girit'in iri ökülzleri kadar meşhur labirentini inşa eden Daedalus kumsalda martı tüyleri (ve tahminen ölüleri) görmüştür. Elinde biraz da balmumu vardır. Daedalus bir antik dünya dahisi olup mühendislik fakültesine gitmediği için parlak fikirlerini kendine saklamaz. Balmumuna şekil verip martı tüylerini balmumuna dizerek takılabilir kanat yapar. Yaptığı kanatların kullanımını oğlu İkarus'a anlatır: Kanatları takan ne çok alçaktan ne de çok yüksekte uçmalıdır. Çok alçaktan uçarsa denizin nemi kanatları ıslatacak ve artık uçamayacaktır. Eğer çok yüksekte uçarsa güneş ışığı kanatları çok fazla ısıtacak ve balmumu eriyecektir.

Sonuç olarak kanatlar takılır ve uçulur. Daedalus oğluna anlattığı “makul”u bulmuş ve orada uçmaktadır. Ancak, İkarus kendini uçmaya kaptırmış, Girit’i kanatlarının altında görüp şevke gelmiş ve daha yüksekte uçmaya başlamıştır. Az sonra balmumu bir güzel erir, İkarus uçamaz ve düşer.

Mitin sınırlarına varıldıktan sonra, mit üzerinden devşirilen bir psikolojik çözümleme dikkat çekmektedir: İkarus kompleksi.<sup>1</sup> İkarus kompleksi basit olarak kibir, kendini beğenmişlik, kendini üstün görmeye dayalı bir takım davranışların sergilenmesi üzerinden özellikle bir takım sanatçı, mucit ve politikacının davranışlarını açıklamaya çalışan bir psikolojik çözümlemedir. Yani bize bir şan şöhret hırsı ve enerjik bir eylemlilik hali ile bir “yanıp sönme hali”<sup>2</sup> anlatan bir bilimsel imgelemdir.<sup>3</sup> Uçuşun kaçınılmaz sonunu kaçınılmazlığın fark edildiği an üzerinden anlatır. Anlayacağınız İkarus bir anguttur ve uçamamıştır.

Peki İkarus’un davranışını kompleks olarak niteleyebiliyorken neden Daedalus’u göz ardı ediyoruz? İkarus’un dramı elbette babası Daedalus’un trajedisidir. Aynı zamanda Daedalus bizi hırsa karşı uyarmaktadır. Bir yandan deha ile bağlantılı mükemmel eseri üretme eylemi onandır. Öte yandan sınırlara ve kendini tanımaya dair bir ders aktarılır. Elbette Daedalus uçmanın risklerini biliyordu ve oğlunu bunlardan haberdar etmiştir. Ama İkarus kendi angutluğu sebebiyle babasını dinlemeyip çakılmıştır. Bu bilgiler ışığında bir “Daedalus kompleksi”<sup>4</sup> tasarlırsak bu kompleks, eylemin olası sonuçlarını bilme, ancak bu sonuçlara karşı kişileri uyarsa dahi bu uyarıların bir etkisi olmayacağına da bilmekten kaynaklı bir karamsarlıktır (umudun tersi “umutsuzluk” değil “karamsarlıktır”). Olsa olsa bir “dedik de anlatamadık” halidir. Belki de bu eski dünya dahisi için daha uygun bir hal de yoktur. Kendisini oğlu bile yarım dinlemiştir. Hal ve tavır olarak o kanatlarını geceleri çırpın baykuşa benzer Daedalus. Ne yapacağını, nasıl yapacağını bilir de anlatamaz. Mükemmelliğin bir bedeli vardır. Daedalus mükemmel uçan bir baykuş olsa kanatlarını sadece geceleri çırpması gerektiğini bilir (sahi, Daedalus ve İkarus neden ayışığında uçmayı denemediler ki?).

Peki bu tartışmayı yapabilmemizi sağlayan üçüncü kişiden neden hiç bahsetmiyoruz? Yani İkarus ve Daedalus kumsaldayken onların yanında duran Giritliden... Bu Giritli bütün olayı kendi gözleriyle görmüş, İkarus’un gökten kumsaldaki kayalara çakılışını da izlemiştir. Eline bir dal parçası alıp bir süre cesedi incelemiş, omuz hizasından canlı

1 <http://www.screamingpope.com/2016/02/the-icarus-complex.html>

2 <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=Icarus%20Complex>

3 Şu dizeler belki bu imgelemin bilimseliğinin ötesine geçmek açısından anlamlı olabilir: “Akın var/güneşe akın! Güneşi zaptedeceğiz/ güneşin zaptı yakın!” Nazım Hikmet’in işbu dizelerinde imkansıza dair bir hırs ve istek görmek mümkün. Elbette Nazım’ın yeri geldiğinde dizelerine korkunç bir fütürizm yansıttığını düşünürsek, ister istemez “imkansıza ve yakıcı sona doğru umut dolu bir uçuşu” hayal ettiğini görebiliyoruz. İkarus’un ve onun mitinden devşirilen “kompleks” yukarıdaki dizelerin hissi ile alakası şudur: İmkansız istemek ve gerekirse yanmak. Ancak dizelerde var olan bir “İkarus kompleksi” değildir. Bilakis ortada amaca (güneşin zaptı) ulaşma eylemine dair “umut” (Umut nedir?) aktarılmaktadır. Yani dizelerde imkansızın gerçekleşeceğine dair inanç ile kendini beğenmişlikle “bir anlığına yanıp sönme” birbirinden oldukça farklı şeyler. (Nazım Hikmet’in İkarus kompleksi olduğunu falan söylemeyip sadece bu kompleksin metinsel düzlemde bir örneklenmesini yapmaya çalıştım.)

4 <https://sites.google.com/site/thedaedaluscomplex/home>

mı değil mi diye mevtayı dalla dürtmüştür. İkarus'un ölü olduğunu anlayınca elindeki dalı bir kenara atıp köyüne doğru koşmaya başlamıştır. Köye günümüz Türkçesine tahminen "Amaniin!!! Labirentçinin oğlan gökten kafa üstü çakılıp düştü. Karpuz gibi açıldı her tarafı!!" diye çevirebileceğimiz bir çığlık atmış ve olanı biteni ahaliye aktarmıştır (Antik Girit'te karpuz var mıydı?) Daha sonra bu anlattığı hikayeyi tekrar tekrar anlatmış ve mitin yayılmasına vesile olmuştur. Peki tarihin unuttuğu bu kişinin bize öğretebileceği şey nedir?

Bu üçüncü kişi, tahminen üçüncü bir tür kuş gibi davranmaktadır: Karga. Uzun yaşamaktadır. Bir adada başkalarının ilgilenmediği şeyler (İkarus ve Daedalus'un başına gelenler) ile ilgilenmektedir. Bu ilgisi sayesinde kimsenin ilgilenmediği aptalca şeyler üzerine düşünme kapasitesine erişir. Zamanla bilgi ile olan ilişkisi gündelik hayatının ona göre belirlenmesini gerektirecek bir hal alır. Yeri geldiğinde adanın yüksek bir yerinden karpuzları kah bırakarak, kah atarak deneyler yapar. Başkalarına yaptıklarını anlatmaya çalışsa bir kısmı onu sallamaz, bir kısmı ise çoluğu çocuğu "herhalde bir hayır vardır" diyerek ders alsın diye buna gönderir. Zamanla kendini bu öğrenme ve aktarma işine iyice kaptırır. Artık o öğrenen ve aktaran olmuştur. Başkaları da ona katılır. Arada demokrasinin ruhu gereği, ilham kaynağı olan bir takım "baykuş ruhlular" zehirlenir. (Arada bir filozof öldürmeyen bir demokrasi demokrasi değildir.) Bunlar "karga ruhlular" için travmalar yaratacak, aralarında bölünmelere yol açacaktır. Kimisi "liseli" olur, kimisi "akademisyen". Ama ve lakin, akademisyen baki kalır. Yaptığı iş aslında kendi ürettiği üzerinden başkalarını rahatsız etmekten başka bir şey değildir (Karga ötüşünü seven bir kişi bile tanımadım daha.) Bazen kendini duruma kaptırıp baykuş ya da angut gibi davrandığı olur, ancak kargalık bakidir.

Akademisyenin yaptığı, "ölülerin" geride bıraktığı şeyleri didikleterek onlardan öğrenilecek bir şeyler çıkartma eyleminden başka bir şey değildir. Filozof belli zamanlarda (özellikle geceleri) bilgelik üretip geri kalan zamanlarda saçmalar. Bu mükemmelliğin bedelidir. Saçmalamak bilgeliğin anlaşılmağını imleyen halidir. Angut olan insan ise (türsel-varlık halinde insan) ise karga ve baykuşların aksine uçamıyordur. Öyledir sadece. Ona kalan uçamamasını yaşayarak anlamak ve başkalarına anlatmaktır.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan üç tarz-ı uçuş imgesi her insanda mevcuttur. Toplumsal konumlanma bu insanı bu hallerden herhangi birine sokabilir. Önemli olan kompleks geliştirmeden durumun gerçekliğini fark etmek ve ona göre davranmaktır. Bazen kargaların da uçması gerekir.

## Evrilmeden devam ediniz lütfen

Ahmet Aral, [aralabmt@gmail.com](mailto:aralabmt@gmail.com)

Nasıl da konsantre olmuştuk oysa ki hep birlikte. 2016'yı arkasına bir damla su dökmeden yollayacak ve 2017'ye umutla uyanacaktık. Devamını biliyorsunuz zaten... 2014'ten bu yana "umut bu topraklardan gitmiş" yazıyorum her kalemi elime alışımında hâlbuki. Neyse, çok uzatmayalım yine de ümitsizliği. Kanıksama, adapte olma, evrilme yeteneğimiz sayesinde ölmediyse devam ediyoruz bir şekilde.

Gündemimiz o kadar yoğun ki, gelişmeleri nereden takip etsek, hangisine reaksiyon göstersek, kim ne demiş şöyle bir bakalım desek saatlerimiz geçiyor. Yanlış anlaşılmasın, burada sadece kendi gündemimizi kastediyorum. Meteorda maden arayanları, tüm ülkenin enerjisini rüzgârla üretenleri, Konya'dan sadece 3 bin km<sup>2</sup> büyük olan ama 94 milyar Euro tarım ihracatı (bizde 17 milyar Euro) yapanları incelemeyi ve tartışmayı saymıyorum. Diyelim ki hazıra konalım dedik ve açtık haber kanallarını. Son denememde karşılaştığım haber şöyle oldu: spiker Amerika'daki başkanlık devri törenlerine bağlandı, birkaç cümle kurdu ve şunları söyledi. "Fırat kalkanı harekâtında beş asker daha şehit oldu. Evet, dönelim Amerika'ya, eski başkan yeni başkanı mavi kravatıyla karşılıyor". Ne yapsaydı ki? Anlıyorum. Siz de haklısınız. Ama keşke bu kadar evrilme-seydik diyesim geliyor. Doğru ya, belki de bu kötü deneyimler yüzünden yasaklıyorlar artık. Öğrenmeye, soru sormaya ve hayatın köklerini araştırmaya meraklı çocuklar yetişmesin diye birtakım konuları son yayınlanan milli eğitim müfredatından çıkardılar; henüz taslak, ne olacak hep birlikte göreceğiz. Böyle demişken, Milli Eğitim Bakanlığının iş gücünü bilmiyorum ama onca insan neyle meşgul çok merak ettim. Nelere kafa yoruyorlar diye sizin için araştırdım, üzerinde çok çalışılmış olmalı, bakın ne buldum: 28 Ekim 2016 Cuma günü Resmi Gazete'de yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Orta-öğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik Madde 8'de diyor ki "h) 8 inci sınıfı tamamlayan ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hafızlık belgesi verilen ancak yerleştirmeye esas puanı bulunmayan ya da herhangi bir ortaöğretim kurumuna yerleşemeyen öğrenciler tercihleri de dikkate alınarak hafızlık programı uygulayan Anadolu imam hatip liselerine komisyonca dengeli bir şekilde yerleştirilir." Türkçesi, okula gitmene gerek yok çocuğum, hatta sınava da girme, biz hallederiz.

Konudan sana ne diyecek olursanız oraya geleyim. Ben bir moleküler biyoloji ve genetik mezunuyum, yükselttim de devamında. Bu alanda neler yapıldığını, yapılabildiğini ve sınırlarının olmadığını kulaktan dolma bilgilerle bile olsa biliyor, tasavvur edebiliyorsunuz. Ömrünü adayıp çalışıyorsun, bir molekül seni Aziz Sancar yapıyor. Birkaç Hollandalı Aziz Sancar bir araya geliyor, yılda 90 milyar Euro tarım ihracatı yapan bir

ekosistem kuruyor. Evrim şöyle önemli, böyle kritik gibi tartışmalara sürüklemek değil amacım burada sizi. Etrafımızda olup bitenlere, yediğimize, içtiğimize, maruz kaldığımız radyasyona, iklim değişikliklerine ve daha milyarlarca dış ve iç değişkene rağmen nasıl hayatta kalıp devam edebildiğimizi biraz sorgulamak istiyorum. Bu soruları soracak genç beyinlerin önümüzdeki yıllarda nelerle meşgul edileceğini göstere göstere manipüle eden bu girişimlere şahit oluyoruz ve hiç iyi bir yöne doğru evrilmiyoruz. Konunun kendisi bir gün yanlışlanabilir. Ancak hala sorulması gereken doğru soruları bekliyor ve cevaplar buldukça da coğrafyalar, ülkeler, milletler arasındaki mesafeler açılıyor. Ne kadar daha direneceğiz bu duruma. Ne kadar daha reddedeceğiz yanı başımızda ilerleyen çağı. Ne kadar daha duymayacağız içimizdeki bilim insanlarını, neden izliyoruz pes ederek gidişlerini ve gittikleri yerlerde dünyanın sayılı bilim insanlarından oluşlarını.

Bana sorarsanız birçok gemi kaçırıldı bu ülke için çoktan. Elimizdekilere sahip çıkmak ve en azından yerimizde sayabilmek için bir uyanışa ihtiyacımız var. Bekliyorum, sabırla. Umutla değil ama, çünkü Nietzsche'nin dediği gibi umut sadece eziyetin süresini artırıyor.

# Döviz piyasalarında neler oluyor?

Ozan Şakar, [ozan\\_til@yahoo.com](mailto:ozan_til@yahoo.com)



Fotoğraf: Irmak Akman

Türkiye'nin mali yapısı, istatistiklere baktığımızda, sağlam görünmekte. Bankaların bilançoları kuvvetli, geri ödenmeyen kredi tutarı oranı Avrupa'daki en düşük oranlardan; özel şirketlerin döviz borcu yüksek, ama çevrilebilir bir borç, sadece çevrilirken alacakları yeni borcun faizi yüksek olur; kamu borcu ise oldukça düşük. 2016 istikrarsız bir seneydi ama gene de ekonomik büyüme oranı yüzde 3-3,5 gibi fena sayılmayacak bir oranla kapanacak gibi görünüyor.

Döviz piyasasında ters giden şeyler var tabii, mesela turizmden döviz kaybı çok oldu. Yabancı yatırımlar hız kesti. Faiz oranları, açıklanan yüksek enflasyona bakınca, vergi kesintisi sonrası reel olarak negatif, bu da TL faizine yabancı yatırımcı çekemiyor. Kredi derecelendirme kuruluşlarının not indirimi iyi olmadı. Rejim tartışmaları da belirsizlikleri yüksek tutuyor. Faizlerin arttırılması şart görünüyor, nitekim 24 Ocak'ta ufak da olsa bir artış yaşandı.

Ancak bütün bunlar bir süredir bilinen şeyler ve fiyatlanmasının piyasalar tarafından



çoktan yapılmış olduğunu tahmin ediyorum. Geçmiş ekonomik verilere baktığımızda dolar kuru maksimum 3.40 seviyesinde olmalı. Bu kadar yükselmesinin büyük bir spekülasyon saldırısı neticesinde olduğunu düşünüyorum. Tahminim Ocak ayı başında Londra-Tokyo piyasaları arasında kurulmuş koordineli ve devasa birkaç short pozisyon olabileceği (short etmek demek bir varlığın değerinin düşeceği üzerine finansal pozisyon almak demek). Aynı sırada da Türkiye hakkında abartılı sayılabilecek haberler pompalanıyor. Temel ekonomik veriler ile şu anki kur zayıflığını açıklamanın imkanı yok. Kısaca, kısa sürede yüksek kar elde etmek isteyen bazı fonlar piyasada at koşturuyor gibi görünüyor.

Benzer bir şey İngiltere için AB'den çıkma referandumunu sonrasında da olmuştu. Algoritmik yatırım hesabı hatası falan bile demişlerdi, ancak orada da bir spekülasyon döndü gibi. Gerçi İngiltere hiçbir şey yapmadan bunu atlattı, İngiliz Merkez Bankası Başkanı büyü mü yaptı da sterlini kurtardı anlamadım. Şaka bir yana sterlin çok daha derin piyasa para birimi, spekülasyonlar anca bir yere kadar gidebilir zaten.

Döviz bir süre daha bu seviyede gidebilir. Yaşlı teyzeler bile dolar almaya başlamış. Valla yaşlı teyzelere kadar geldiyse durum, o kur varacağı yere varmıştır normalde; buradan anca aşağı iner. Olan yaşlı teyzelerin parasına olur.

Merkez Bankası'nın faiz arttırması şart. Sırf bu spekülasyonu geri püskürtmek için değil; şu anki belirsizlik ortamında reel faizlerin negatife düşmüş olması aklın almayaacağı bir şey. Türkiye'nin döviz ihtiyacı var ve negatif faiz ile sermaye çekmek zor. Şu anki kur seviyesiyle bu sene enflasyon ciddi seviyede yükselebilir. Merkez Bankası'nın kanuni görevi fiyat istikrarıdır. Bu seneki enflasyon hedefi olan yüzde 7 oranını faiz arttırımı yapmadan tutturması çok zor. Kur bu seviyede seyrederse, büyük şirketleri bile zora sokacak, işsizliği arttıracak ve aynı anda enflasyon artışına sebep verecek bir stagflasyon durumuna girilebilir. Bu da iyi olmaz. Ülke ekonomisi dolar bazında zaten 2008-2016 arası durmuştu; bir 10 yıl daha durmayız umarım.

Yere düşenin üzerine çullanıyor işte böyle akbabalalar - bazılarının dediği gibi yok etmek için değil; karınlarını doyurmak için. Mesele akbabalaların çullanması değil, mesele yere düşmemek. Rasyonel ve dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden bir mali yönetime yönelenebilirse düşülen yerden kalkmak zor olmayacaktır diye düşünüyorum.

# Hayır şenliği

Irmak Akman, [irmak@de-da-dergi.com](mailto:irmak@de-da-dergi.com)



Anayasa değişikliği paketi mecliste kabul edilip de referandum yolu açılınca, benim de aklıma pek çok kişi gibi 2012 yılının sonlarında seyrettiğim Pablo Larrain'in *No* filmi geldi. Filmde, 1988 yılında Şili'de Başkan Augusto Pinochet'in görev süresinin sekiz yıl daha uzatılıp uzatılmamasının oylandığı referandumdan önce Hayır kampı tarafından yürütülen televizyon kampanyası anlatılıyordu. Televizyon kampanyasını hazırlaması için popüler bir reklamcıyla anlaşmış, reklamcı Hayır kampından yükselen itirazlara rağmen kampanyayı Pinochet'in yaptığı kötülüklerin değil, mutlu bir gelecek vaadinin üzerine kurmuştu. Kampanya, hayır oyu vermek istediği halde sosyalist bir düzene dönmekten korkan orta yaşlı seçmenlerle, Pinochet'in seçimde hile yapacağını düşünen genç seçmenleri hedeflemişti. Maruz

kaldıkları tüm tehditlere rağmen kazandılar.

Ben iki ayda bir çıkan dergicimize bu yazıyı yazana kadar tabii ki bu konuda başka yazılar çıktı; *Evrensel* gazetesi muhabiri Elif Görgü, filmde anlatılan kampanyanın yöneticilerinden Eugenio Garcia ile röportaj yaptı. Kaan Gündeş ise *İşçi Cephesi* sitesi için yazdığı "No" filminin yalanları: Şili'de Hayır nasıl kazandı? başlıklı yazısında, Hayır cephesinin kazandığı zaferde televizyon kampanyasının çok küçük bir rol oynadığını iddia etti. Asıl önemli olan devrimci sendikaların ve öğrenci hareketinin yıllar içindeki mücadelesi ve kayıtsız pek çok seçmenin sosyalist partilerin önderliğinde kayıt edilmeydi. Dolayısıyla kendi referandum kampanyamız için bu filmde medet ummak saflık olacaktı. Gündeş'in argümanında bazı ciddi hatalar olduğunu düşünmekle beraber zaferin sadece televizyon kampanyasına bağlanamayacağı konusunda haklı olabilir.

Ama ben yine de filmin *rubundan* çıkarabileceğimiz dersler olduğunu düşünüyorum.

Hatırlarsanız Gezi Parkı gazlanıp boşaltılmadan önce bir süre kurtarılmış bölge olarak kalmıştı. Etrafı inşaat halinde kocaman meydan, ortada gençlerin doldurduğu, her yanı afişlerle, çadırlarla süslü, rengarenk Gezi Parkı. Heykelin orada piyano çalınıyordu ve biz geceleri gezmeye bir sahil kasabasının kordonuna iner gibi Gezi Parkı'na gidiyorduk. Hayatımda beni en şaşırtan ve heyecanlandıran tecrübelerden biriydi.

Cumhurbaşkanımız 40 ilde miting yapacaktı. Herhalde CHP de mitingler organize edecektir diye tahmin ediyorum. Gönül isterdi ki Selahattin Demirtaş'ın Haziran seçimi öncesindeki karizmasına ve espri anlayışına sahip bir lideri olsun Hayır kampanyasının. Maalesef yok. Ben Kılıçdaroğlu olsam, kampanyayı yürütme işini yeni, genç birisine verirdim. Mesela İsmail Saymaz gibi birisi. Büyük bir toplantıyla bu kararımı duyururdum. Hayır kampını heyecanlandıracak bir gelişme olurdu bu. Anayasa değişikliği paketinin en önemli birkaç maddesini açıklayan bir broşür bastırır, dağıttırdım, ama mitinglerde uzun uzadıya ne hükümetten, ne Erdoğan'dan, ne de anayasa değişikliklerinden bahsederdim. Bambaşka bir şey yapardım. Her mitingi bir Hayır şenliğine, panayıra dönüştürmenin yolunu arardım. Bakmayın siz "ben de varım" videolarına, sanat, eğlence, reklam camiasının %90'ının Hayır oyu vereceğine eminim. Şenlikleri organize etmeleri için İstanbullu festival organizatörlerini ayarladım. Her mitinge genç sanatçıları, edebiyatçıları, gazetecileri davet ederdim. Kısa konuşmalar yapsınlar, konserler versinler, kalabalığa karışıp insanlarla sohbet etsinler. İnsanlar halay çeksin, horon tepsin, dans etsin, şarkı söylesin. Miting alanında yemek standları olsun. Hayır kampanyasıyla baharın gelişini, yaşama, üretme, düşünme sevincini kutlardım. Varsın ana akım medya yeterince yer vermesin, şenlik videolarını herkes yeterince paylaşır nasılsa. Kontrastı düşünebiliyor musunuz? Bir yanda her zamanki üslubuyla konuşan Cumhurbaşkanımız, diğer yanda bahar şenlikleri. Miting alanının güvenliği sağlanırsa, normal bir mitingden daha riskli olacağına da sanmıyorum.

Efe Kerem Sözeri, *Medium*'da yazdığı "Hadi HAYIR'lısı: Başkanlığa karşı pozitif hayır kampanyası" yazısında, hayır kelimesinin aslında iyilik anlamındaki "hayır"dan geldiğini söylüyor. Nişanyan Sözlük'e göre Türkçede olumsuz cevap olarak kullanılmasının amacı, diplomatik bir dille incitmeden reddetmekmiş. Hayır dileklerinin Google'daki popülerliklerine göre yapılmış bir kelime bulutu da eşlik ediyor Sözeri'nin yazısına. Hayır'lı o kadar çok ve güzel sözümüz var ki.

Düşünüyorum da, tartışma programlarında yalancılar karşısında döktüğümüz diller, zaten bizim gibi düşünmeyen kimseyi ikna edemesek de, boşa gitmiyor. En azından şöyle teselli edelim kendimizi, gerçek değişmiyor. Orada bir yerde değişmeden duruyor ve günün birinde ortaya çıkacak ve ortaya çıktığında biz doğru taraftaydık diyebileceğiz. Belki de o zamana kadar yapmamız gereken, yaşama sevinciyle, enerjiyle ve neşeyle bu kampanyayı yürütmek. Sera Kadıgil'in videosunun sonunda dediği gibi, merak etmeyin. Biz kazanacağız.

# Masadaki doktor, Meçhul Kız ve Tereddüt

Canan Gündüz, [canangunduz@gmail.com](mailto:canangunduz@gmail.com)

Doktor olmak bazen uçakların kara kutusu olmaya benziyor, mesai dışı da dâhil. Bir bakmışsın ki, zincirleme arkadaş gruplarından oluşan kalabalık bir masada pizzanın gelmesini beklerken, ilk ve belki de son kez gördüğün insanların en mahremindesin, sırlarındasın. Doktora sormak için kenara atılan soruların, evrenin sırlarına dair merakların, telefonlarda duran raporların, chia tohumunun faydalarının, “göğsüm ağrıyor” klişesinin, karşıt görüş bildirsen masadakiler tarafından darp edileceğin sevimsiz hastane ve doktor öykülerinin muhatabı olmuşsundur istemsizce.

Oldukça somut ve bilimsel temeller üzerinde şekillenen bir eğitim hayatının üstüne gelen mesleki uygulama, pek de öyle bilimsel faaliyetlere özgü vakumlu ortamlarda seyretmemektedir. Her ne kadar bilimle iş gören bir “insan” olsan da, dertlerine, tasalarına deva bulabilmek için kendilerini sana teklifsizce açan başka “insan”ların alabildiğine keşmekeşlikleri vardır karşında. “Ne Kentuarlar, ne de Gorgonlar benim aradığım, benim konum insandır ve tüm insanlık” demiş Romalı yazar Marcus Valerius Martialis. Bu nedenle de, insanın olduğu her yerde olduğu gibi güzeldir ve bir o kadar da zordur doktor olmak. Bu zorluk bir yerde, doktor kişinin tüm mesleki profesyonelliğine rağmen biyonik olmamasından kaynaklanmaktadır. Sanırım bu durum tüm dünyada böyle. En azından Dardenne kardeşlerin son filmi *Meçhul Kız* (*La fille inconnue*, 2016) bende o izlenimi bıraktı.



Filmin ana karakteri Jenny, genç bir pratisyen hekimdir. Belçika’da, Liege’in varoşlarında bir muayenehanede çalışmaktadır. Pek sıcakkanlı olmamakla beraber işini idealist bir şekilde, severek yapmakta ve hastaları tarafından da çok sevilmektedir. Mesainin çoktan bittiği bir akşam muayenehanenin zilini

çalan kişiye kapıyı açmaz ve sonrasında o kişinin öldüğü anlaşılır. Böylelikle Jenny'nin vicdanı ile muhakemesi başlar. Meçhul kızın ölümünde kendisinin de payı olduğunu düşünmektedir. Cool bir Müge Anlı edasıyla, kızın kimliğinin belirlenerek ailesine haber verilmesi için elinden geleni yapmakta, tekinsiz ortamlara girip farklı insanlardan bilgi toplayarak ipuçları elde etmeye çalışmaktadır. Ancak, gerçeklere ulaşıırken bir takım usulsüzlükleri de istemeden ortaya çıkaran doktorun bu çabaları, meçhul kız ile bağlantılı türlü çirkinliklere doğrudan ya da dolaylı olarak bulaşmış—düne kadar kendisine minnettar olan hastaları ve dosyayı kapatıp kaldırmayı yeğleyen polis de dâhil—insanlarca pek hoş karşılanmayacaktır. Hırpalanacaktır, tehdit edilecektir ama vazgeçmeyecektir. Duyarsız kalıp üstümüze hiç alınmadığımız pek çok trajik toplumsal olay karşısındaki gibi “Benim mesaim bitmişti. Yanlış tercihlerinin kurbanıymış zaten bu kız!” deyip geçmeyecek, meçhul kızın cinayetinin failleri arasında ailesinin, toplumun ve sistemin de yer aldığını keşfedecektir. Bu sırada izleyici de, doktorluk gibi saygın bir kimliği bulunmakla beraber, iş bağlantıları dışında sosyal bir çevre ya da ailesiyle herhangi bir bağlantısı gösterilmeyen Jenny'nin de aslında bir nevi meçhul bir kız olduğunu keşfetmekte gecikmeyecektir.

Başrolde gene kadın bir doktorun olduğu güncel bir başka film ise “müstehten” sahneleriyle de tartışma konusu olan Yeşim Ustaoglu'nun son filmi *Tereddüt* (*Clair-Obscur*, 2016). Gene faillerin aile ve toplum olduğu bir cinayet karşımıza çıkıyor. Farklı toplumsal statülerde olmakla beraber sonuçta aynı toplumun ve kültürün bir parçası olmanın getirdiği benzer sorunları yaşayan iki kadından birinin aslında bir çocuk olması ise tabii ki de en can acıtan bölüm. Psikiyatrist olarak yardımcı olmaya çalıştığı hastası, doktorun bir ayna da kendine tutmasını sağlayacaktır. Peki ama ne kadar “okumuş, aydınlanmış” olursak olalım, kendi yansımamızı kendi gözümüzle “açık ve seçik” (*clara et distincta*) bir biçimde görebilir miyiz? Filmin Fransızca başlığının da ima ettiği gibi film sanki bizdeki toplumsalı görüp görmemeye dair tereddüdün kaçınılmazlığı kadar, uzlaşmaz “gözükən” zihin yapılarımızın açmazlarına da şiirsel bir ayna tutuyor: “Gözünün bir yarısı aydınlık, öbür yarısı böyle bulut yürüyor gibi...”

*Meçhul Kız* ve *Tereddüt*'ü tek bir anlam potasında eritmeye çalışmak çok yüzeysel bir yaklaşım olacaktır. Diğer yandan, farklı kültürel yapılarda dahi dünyayı yöneten, insanların hayatlarını karartabilen, cinayetleri doğuran benzer koşulların iki kadın doktorun hikâyesi üzerinden aktarıldığı iki güncel film izlemiş olmak da garip bir tesadüf oldu. Özellikle de bir doktor olarak şimdiye kadar bu denli trajik hikâyelerle karşılaşmamış olmanın sadece hayatın bir kıyağı olduğunu “görerek”, kâh açık seçik, kâh böyle bulut yürüyor gibi...

Öyleyse, maddeciliği kadar kötümserliğiyle de nam salmış Alman düşünürü Theodor Adorno'nun *Aşgari Ahlak-Sakatlanmış yaşamdan yansımalar* (*Minima Moralia-Reflections from the damaged life*, 1951) kitabında alıntılacağı İngiliz idealist filozof F.H. Bradley'in “umut dolu” sözleriyle bitirelim: “Her şeyin kötü olduğu yerde en kötüyü bilmek iyi olmalı.”

## Gezi notları: Kişinev

Selçuk Türkmen, [hselcukturkmen@gmail.com](mailto:hselcukturkmen@gmail.com)

Yaklaşık bir yıl önce kısa bir Kişinev gezisinden döndüğümde, izlenimlerimi soran arkadaşlarıma kestirme bir yanıt vermiştim: Gitmezseniz çok şey kaçırmazsınız. Sovyet ve postsovyet gerçekliğin hemen her türünden merak, ilgi ve büyülenme karışımı bir duyguyla etkilendiğim halde, o zaman gerçekten Kişinev'den etkilenmeden döndüğümü düşünüyordum. Bir yıl sonra, pek de öyle olmadığını ayırımsıyorum.

Moldova, uluslararası ilişkiler yazınında işlevini yitirmiş devlet (failed state) olarak tanımlanan ülkelerden biri. Avrupa'nın en fakir ülkesi olmasının yanısıra, doğusunda 1991 yılından bu yana fiilen bağımsız olan Transnistria (Transdniestria) sorunu da deyim yerindeyse Moldova'nın elini kolunu bağlıyor. Kötü ekonomi ve donmuş sorunlara kaçınılmaz olarak eşlik eden en önemli gündelik yaşam sorunsalıysa güvensizlik. Moldova'ya ilişkin okuyacağınız gezi yazıları ve önerilerinde güvenlik konusu hemen karşınıza çıkar: "Taksilere dikkat edin, polis rüşvetine hazırlıklı olun" klişeleriyle başlayıp süren uyarılar. Bu klişelerde doğruluk payı yüksek olsa da, ben bu tür sorunlarla karşılaşmadım. Ancak dönüşte uçağı beklerken, kirli sakalı bahane edilerek birkaç saat gözaltında bekletilip parasına el koyulmaya çalışılan bir işçinin öyküsünü kendisinden dinlediğimi belirtmeliyim. Buna ek olarak, birkaç gün üstüste gidince arkadaşlık kurduğum bir kafe baristası da dışarıda sigara içerken paramdan olmak istemiyorsam polislere dikkat etmem konusunda öğüt vermişti. Çok fazla kullanmadım ama taksiler konusundaysa şanslıydım, sorun yaşamak bir yana, somurtkan bir taksiciye bile denk gelmedim.

Sanırım, güvenlik çoğu zaman birçok kaygıdan önce geldiğinden olsa gerek, Kişinev dönüşü izlenimlerimin çok iyimser olmadığını düşünüyordum. Aradan hayli zaman geçince, yazının başında belirttiğim gibi belleğimde Kişinev'in güzel yönlerini öne çıktığını ayırımsıyorum. Şimdi biraz bunlardan bahsedeyim.

Eğer Sovyet dönemi propaganda afişleri, yazın, sinema ve günlük yaşam ilginizi çekiyorsa, Kişinev de ilginizi çekecektir. Burada, aradan geçen 25 yıla karşın, hala Sovyet havası soluyabilirsiniz. Yapılar, caddeler, müzeler ve parklar bu havanın ayrılmaz parçaları. Sovyet sonrası ülkelerde işlevsiz, başıboş bırakılmış birçok kuruma rastlamak sıradanken, bu duruma hiçbir zaman uymayan iki kurum hemen dikkatinizi çekecektir: opera binaları ve müzeler. Müzeler bakımsız olabilir, saman kağıdı biletinizin arkasında altmışlardan küçük puntolu bir tarih görmeniz olasıdır, fotoğraf çekimi eğer serbestse ücretli olabilir (bu kuralı, "belirtilen ücret genel fotoğraf çekim ücreti mi yoksa





bir poz ücreti mi?" gibi bir tartışmaya girerek esnetmeye çalışabilir, müze görevlileriyle küçük bir tartışmaya girerek Rusçanızı geliştirebilirsiniz), ancak müzeye verilen değeri ilk andan anlarsınız. Kişinev'de Ulusal Tarih Müzesi görülmeye değer. Stefan Cel Mare parkının hemen arkasındaki en güzel binayı arayın. (Moldova'da resmi yapıların fotoğrafını çekmek yasak, fotoğrafta tarih müzesini çekerken telaşa dışarıya çıkmış olan müze görevlisini görebilirsiniz). Ancak, tarih müzesinden daha çok görülmeye değer yer, müze haline getirilmiş Puşkin Evi. Anton Pann caddesinde yer alan bu küçük ev, kentin kuzeybatı yönüne yirmi dakikalık yürüme gerektirir ve internetten yol tarifiyle bulmak, bulsanız bile kapıdaki küçük tabelayı farketmek mümkün olmayabilir. Bir taksiciye cadde adı ve Puşkin Evi anahtar sözcüklerini söylerseniz götürecektir. Puşkin'in 1820-23 yılları arası sürgünde yaşadığı ve yazımsal olarak hayli verimli olduğu bu evde sizi (eğer geçen kısa sürede değişmediyse) oldukça yaşlı müze görevlileri karşılayacaktır. Dışarıdan kapalı görünebilir,

kapıyı çalıp şansınızı deneyin. Ben gittiğimde büyük bir bölümü tadilatla olduğu halde, biraz dil dökerek hemen hemen tümünü gezebildim. Meraklıları için, Zakharov ve Asafyef'in operaya uyarladığı *Bahçesaray Çeşmesi* (*Bakbchisarayski Fontan*) şiirinin karalama defterlerinin burada olduğunu söylemeliyim.



Moldova'nın Avrupa'nın en fakir ülkesi olduğundan söz etmiştim. Çoğu zaman, post-sovyet ülkelerdeki keskin gelir eşitsizliği ve yasadışı ekonomi, kentlerin en gözde yerlerinde vakit geçirip dönen gezginleri yanlıya düşürebilir. Haftasonu gündüzleri kent



meydanında açılan pazarı gezmek gerçekte yüzleştirecektir. Başka postsovyet kentlerde de sıklıkla rastlayabileceğiniz pazarların en ilginç örneklerinden birine Kişinev’de tanık olabilirsiniz. Gördüğüm diğer postsovyet pazarları gerçekten pazar denebilecek yerlerdi: çoğu zaman dükkanlarla iç içe geçmiş yer sergileri ve tezgahlar, hareketlilik ve kalabalık. Ancak Kişinev’deki pazarı anlatmak için başka bir sözcük üretmek gerekir. İşi aslında esnafılık olmayan insanların yol kenarlarına açtıkları yer sergileri ve bunların üzerinde aklınıza gelebilecek her şey: yemekler, kullanılmış tabak, çatal, bıçak, küflenmiş demir parçaları, vidalar, çiviler, teller, bozuk radyolar ve yine kullanılmış giysiler. Kültür mirası demek hoş olmaz, ancak böyle bir pazarın yakın gelecekte kaybolacağını ya da başka bir şeye evrileceğini kestirmek güç değil. Dolayısıyla, bu açıdan da görülesi.



Bitirirken, internette fazla yer almayan pratik bilgilere hızlıca değineyim. Rusça *lingua franca* ve Rusça konuştuğunuz için yadırganma kaygısı yaşamınıza gerek yok (kimi postsovyet kentlerde bu dikkate alınması gereken duyarlı bir konu). İngilizce sadece bar, pub ve kafelerde, o da temel düzeyde işinize yarayabilir. Her türlü konaklama olanağı bulabilirsiniz, genel olarak apartlar beklentinizin üstünde, otellerse altında olacaktır. Kent oldukça planlı, kolay öğrenilebilir ve kolay yürünebilir. İnsanlar yardımsever, herhangi bir yabancı düşmanlığı izlenimi edinmedim. Gastronomi düşkünleri için iyi haberler veremeyeceğim, yüzünüzü güldüren tek şey şarap çeşitliliği, kalitesi ve ucuz fiyatlar olacaktır. Gezi planlarınızı kentin tümünün birkaç gün içinde rahatlıkla gezilip görülebileceğini dikkate alarak ve en azından bir gününü haftasonuna denk getirerek yapmayı unutmayın.

# Değişik memleket dedikleri yer: Hindistan

Fergül Çırpan, *fergulc@gmail.com*

İçten içe çekiniyorsunuz... biliyorum. Pis diyorsunuz ve kötü kokuyormuş sokakları. Kalabalıkmış çok ve insanlar çok fazla ve çok pislermiş. Sokaklarda yemekler. Dolu dolu baharatlarla dolu garip garip yemekler. Fareler diyorsunuz... onlar bile saygı görüyormuş. Evcil hayvan olarak besliyorlarmış onları. Odalar dolusu fareler var diyorsunuz. Süt içiyorlarmış kaselerden.

Çok korkuyorsunuz. Ödünüz kopuyor. Biliyorum.

İnsanların daha sınırlı imkanlara sahip olmaları daha az insan olmaları anlamına hiç gelmiyor. Canlılara saygı duymak zaten boynunuzun borcu. Bu canlının bir fare olması o Hintlinin gündeminde değil. Kusura hiç bakmayın.

Eskiler derler ki, Hindistan bir ülke filan değildir, kıtadır. Bence Hindistan başka bir evrendir. Adeta keşfedilmesi gereken yeni bir gezegen gibidir. Sağlık veya güvenlik nedenleri ile bu topraklara hiç gelmeyecek insanların bu ülkenin titreşimini hiç tanıyamayacak olmaları üzücü. Bu tür bir yaşam stili başka bir yerde yok.

300 milyon tanrısı olan bir dinleri var. Daha ne olsun!

Garip bir memleket.. Süslü ve rüküş. Renk cümbüşü. Her şey olabildiğince yavaş ilerliyor. Sanki zaman yokmuş gibi veya zaman varsa bile kimse kölesi değil. Astronomik bir yavaşlığı var hayatın burada. Tarihin nefes alarak yaşadığı birkaç ülkeden biri.

Ya seversin ya da nefret edersin dediler. Çok sevdim.

Batılı bir insanın kesinlikle anlayamayacağı bir kaos düzeni hakim Hindistan'da. Kaosun içerisinde düzen olur mu demeyin.. Bal gibi de oluyor. Herkes inanılmaz sakin. Her şey olacağına varıyor.

Gazetelerindeki üçüncü sayfa haberleri hiç iç açıcı değil. Kazalar ve ölümler ile dolu bu haberler. Ama yine de bu ülke hakkında yapılan genellemeler çoğunlukla yanlış. Çok büyük bir alana yayılan bir ülke olduğundan bir yeri diğer yerine benzemez. Bu anlamda Amerika gibidir aslında. Güneyi ayrı, kuzeyi ayrı bir maceradır. Değişik kuşlar uçar gökyüzünde. Pusulü havası onu özgün kılan şeylerden biridir. 1652 farklı dil konuşulur ve doğusundaki adam batısındaki adamı anlamakta güçlük çeker. İşte böyle garip ve böylesine inanılmaz bir ülkedir Hindistan.

Korna sesleri kulaklarınızı tırmalar. Hindistan'da şoförler yönlerini bulmak için korna çarlar ve yankısının varış süresinden tahminle mesafeleri ölçerler...

Bayırlar bebekleri süslemeye. Altın takarlar her yerlerine ve gözlerine sürme çekerler. Kötü güçlerin uzak tutulacağı inancı vardır bütün bunlar yapıldığında. Turuncu renge bayırlar. Kocaman hızmalar takar kadınları ve göbekleri açık dolaşırlar.

Hindistan Buda'nın ülkesidir. Siddharta o ağacın altına oturup ermişlik mertebesine ulaşmasaydı Hindistan bugün olduğu kadar dünyevi mevzulardan uzak bir memleket olmayacaktı.

Yoksulluk ve ihtişam el ele dolaşır. Karmaşa ve sadelik yan yana durur. Felsefenin doğduğu topraklardır burası. İnsanlık adına çok şey anlatır. Tezatlarla doludur bir yandan. Şaşırtır. 100 milyondan fazla insanın doğumundan ölümüne kadar sokaklarda yaşadığı bir ülkedir Hindistan.

Size açık havada masaj yapmayı teklif eden birisiyle konuşurken yanınıza gelen bir başkası kulağınızı temizlemeyi önerebilir... İlginç meslekler diyarıdır. Dört adamın başka bir adamı omuzlarında taşıdığına bile şahit oldum. İnanılmaz bir yerdir.

Herkes yoga ustası gibidir. Saatlerce nasıl olduğuna inanamayacağınız şekillerde durabilirler.

Mizahi anlamda bünyesinde çok şey barındırır. Trigonometri, cebir ve satrancın doğduğu topraklardır... Cin-toniğin, kınanın, paşminanın anavatanıdır.

Kimsenin sigara içmediği, trafikte bile kimsenin kavga etmediği, dilencilerin bile yüzünün güldüğü bir çılgin memlekettir. Her sokak başında bir inek, her dam tepesinde bir maymun göreceğiniz bir yerdir.

Gariplikler yakanızı bırakmaz. Mesela Rickshaw denilen üç tekerlekli zımbırtı sadece ileriye doğru gidebilmektedir. Geriye gitmesi gerektiğinde sevgili şoförünüz araçtan incek ve o cılız vücuduyla sizin de içinde bulunduğunuz aracı geriye doğru çekecektir. Bu ve bunun gibi olaylar gündelik akışın bir parçasıdır. Kimse şaşırmaz ve alınmaz olanlara. Olmuş olan olacaktır çünkü ve akış devam edecektir.

Zıtlıklar ülkesidir. Epiktir. Burada çöpler bir dekor ve pazarlık yapmak bir hobidir.

Renkler coşmuş, zaman durmuş, kokular havada asılı kalmıştır. Planların ve kuralların anlamsızlığını yüzünüze vururken insanların yaşadığı sefalet ile kalbinizi burkar.

Muson yağmurlarını atlatacak bir rota çizip kuzeyden güneye giderek bir sene hiç yağmura yakalanmadan gezebilirsiniz bu muhteşem coğrafyayı.

Hindistan sizi size yeniden anlatır. Siz yeter ki dinlemeyi bilin ve onu olduğu gibi kabul edin. Mutasyona uğramış bir ineğin neden kutsal kabul edildiğini merak edin ve dünyanın en büyük dinsel buluşmasına ev sahipliği yapan bu mistik yeri gidilecek yerler listenize ekleyin.

## Yetersiz bakiye

Başak Bozkurt, *basakbozkurt88@gmail.com*

İsmi Sebla. Selma değil, Selda değil, Sebla. İsminin hakkını veren uzun kirpikli güzel gözleri var. Saçlarının uçları kırmızı. Kayıt gününden beri takip ediyorum kendisini. İlk yıl uzun saçlıydı, derslerde saçıyla oynar bazen kalemlerle topuz yapardı. Arkasına oturmayı başardığım ender zamanlarda kalemi çekip saçlarını özgür bırakmak istedim ama hiçbir zaman denemedim. Daha doğrusu deneyemedim. İkinci sınıfta saçına perma yaptırdı. Üçüncü sınıfa geçerken saçlarını kestirdi. Sol perçemini kulak memesinin iki-üç parmak altında bırakıp uçlarını kırmızıya boyattı. Şimdi de böyle devam ediyor. Bu kadar detaya hâkim olmasına hâkimim ama arkadaşlıktan öte bir şey yok aramızda. Olur mu bilemiyorum. Olmaz herhalde. Yıllar içerisinde çeşitli girişimlerim oldu ama ne yazık ki bir sonuca bağlanamadı. Gerek böyle güzel bir kızın çoğu zaman yalnız kalmaması, gerek benim derslere devam edemeyişim, gerek sürü halinde takıldığımız arkadaş grubu derken baş başa kaldığımız anlar yeterli olmadı.

Bugün yine kararlı bir şekilde yeni bir girişimde bulunmaya karar vermiştim. Yarın devre laboratuvarının iptal edildiğini Whatsapp'dan yazayım dedim. Kantinde otuyorduk, Umut, Candy Crush'ta seksen dokuzuncu seviyede takılıp kalmıştı. Elime telefonunu tutuşturup çay almaya gitti. Oyuna yeni başlamıştım ki gelen bildirimle bütün konsantrasyonumu kaybettim. Sebebi de tam olarak şu cümleydi:

Sebla Demir: "Neymiş haberin canım?"

Canım derken canım, cicim anlamındaki canım mı? Yoksa lafın gelişine söylenmiş bir canım mı? "Yok canım." der gibi mesela? Haberin ne olduğundan çok canım kelimesine takılmışken Umut geldi. Bana bir haller olduğunu sezmiş olacak, "Ne oldu oğlum," dedi, "oğlum"u uzata uzata vurguladı. Aslında uzata uzata konuşmasında anormal bir durum yoktu, anne tarafından Egeli oluşuna bağlayıp böyle konuşmasını açıklığa kavuşturabiliriz. Telefonu elimden alıp bildirimini gördü. O an mümkün olan en sakın sesimle sordum:

"Neymiş haberin?"

"Ehehehe, mesajlarımı mı okuyorsun oğlum?"

"Telefonunu veren sensin, okunmasını istemiyorsan bildirimlerini kapat."

"Kızma ya, ders boştu, onu söyleyecektim."

"Gruba neden yazmıyorsun? Böyle özelden yazmalar. "



Çizim: Elif Mercan

Bu son cümleyle rengimi çok belli ettim, hemen ekledim:

“Gruba yazsana herkesin haberi olsun.”

“Ben her türlü yazarım abi, sıkıntı yok,” diye geçiştirdi. Telefonu tekrar alıp seksen dokuzuncu seviyeye devam ettim. Birkaç kez bilinçli olarak seviyeyi geçmedim maksat yazışmanın devamını okumaktı ama Sebla yazmadı.

İşte bu moral bozukluğuyla kampüsten çıktım, Beşiktaş’a yürüdüm. Otobüs geldi, binemedim. Bir tane daha geldi, ona da binemedim. Üçüncü otobüs öbürlerine göre eve daha uzak bir duraktan geçiyordu ama bindim. Bu şehir hep daha aزیyla yetinmeye mahkûm ediyor insanı. “En iyi” olmadı mı? O zaman “iyi” verelim. O da mı olmadı? O zaman “idare eder” ile yetinin. Akbilimi basarken bunları düşünüyordum. En iyisi olmuyordu. Sebla’nın yüzünün üstünde bir çarpı belirliyordu. Tokat gibi indi yüzüme: Yetersiz bakiye. Sağa sola sordum Akbil var mı diye. Bir yandan da bozuklukları denkleştirmeye çalışıyordum. “Param var merak etmeyin ödeyeceğim!” mesajı daha kolay Akbil bulmamı sağlar diye düşündüğüm için. Ön kapının camına yaslanmış güzel bir kız - Sebla kadar değil tabii - hareketlenecek gibi oldu vazgeçti. İçimden en iyisi olmuyor zaten iyisi de olmaz dedim. Sonra ikinci sırada oturan bir teyze sağ olsun uzattı Akbilini.

Umut ki ömründe sadece üç kitap okuyarak okul hayatını sürdürmekle övünen bir adam. Sebla gibi yazan çizen okuyan bir kız onunla nasıl vakit geçirebilir? Adam yakışıklı deseniz değil, komik deseniz değil. “Yani sen elmayı seviyorsun diye elmanın da seni sevmesi şart mı,” diye kendimi kandırdığım gecelere üzüldüm. Hani elma kimseyi sevmese sorun etmeyecektim de gidip kerizin tekini sevince ben neyim diye yanıyor-

dum. Böyle kafamda deli sorularla ekmek almayı unuttum tabii. Dükkânın üçra bir köşesinden babamın, “Mustafa, ekmek nerede,” gürlmesiyle Maslow’un piramidinin ilk seviyesinde buldum kendimi. “Dört tane al.” Sanki ordu doyuracağız, adamın ekmek konusunda bir hassasiyeti var. Evde çıkan büyük krizlerin birçoğu ekmek kalmamasından kaynaklanır. Hiç itiraz etmeden fırına yürüdüm. Kafamda rezil kurgular, yaratıcılığımın doruk noktası. Olaylar bu “canım” seviyesine gelinceye kadar nerelerdeydim ben?

Dört ekmekle babamın dedektöründen başarılı bir şekilde geçip eve girdim. Ekmekleri mutfağa bırakıp kaçarcasına odama sığındım. Yüreğim annemin, “Geldin mi oğlum,” ile başlayan, cevabı içinde olan anlamsız sorularına dayanamayacak kadar yorgundu. Neyse ki annem anlayışlı kadındır. Tam bir “en iyi” kategorisi üyesi ve klasik bir hikâyeyi tamamlarcasına gitmiş, “arkana bakmadan uzaklaş” kategorisinden bir adamla, babamla evlenmiş. Bazı insanların şanssızlığı bazı insanların şanslıdır. Kim demiş? Ben. Annemin şanssızlığı babam. Sebla’nın şanssızlığı Umut olmaz umarım.

Telefonumu şarja taktım. Sebla çevirimiçiydi. “Naber?” yazdım, gönderdim. Gülen yüz yaptım gönderdim. Cevap yok. Google’da, “naber yazdığımız kızın çevrimiçi olmasına rağmen cevap yazmaması” diye arattım, iki yüz elli üç bin yirmi altı tane sonuç döndü, okudukça kendimi daha çok kaybetmiş hissettim. İyice canım sıkıldı, oturma odasına geçtim. Mutfaktan güzel kokular geliyordu. Börek yapmıştı annem. Hayatın daha kolay olduğu bir döneme ışınlanmayı istedim. Mesela ilkokul üçüncü sınıfa dönmüşüm. Cuma akşamıymış, okuldan gelince tüm ödevlerimi bitirmişim, haftasonu rahatmışım. Sonra iki sene sonra kaza yaptığımız günü, haftalarca hastanede kaldığımı, yıllarca bir sürü sınava girdiğimi hatırlayıp vazgeçtim.

Zil çaldı, annem koşarak açtı. Babamı homurtusundan tanıdım. Terliklerini bulamadı diye, her yer kızartma kokmuş diye, yemek hâlâ hazır değil diye. Annem terlikler burada, camı açtım koku çıkar, yemek şimdi hazır gibi sakın sakın cevapladı bu homurtuları. Annemin bu hallerine üzülüyorum. Hır gürl çıkmasın diye hep alttan alır. Ama hır gürl çıkmaması gibi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü hır gürl hep aramızda. Bana da bulaşmasın diye işe koyuldum. Masayı çektim, odamdan sandalye almaya gittim. Telefonuma baktım, ne kadar hızlı şarjı doluyor diye şaşırardım. Son görülme zamanı 19:24. Bir yerlerde konum paylaşmış mı diye bakmak geldi aklıma ve beynimden vurulmuşa döndüm. İstiklal Caddesi. Bilmem kaç kişiyle birlikte. Ama biri var ki, Umut Denizer. Bir günde ikinci büyük çöküşümün nedeni. Gözlerim başkaları da olsun bu yer bildiriminde diye arandı, grupça gidilmişti mesela. Ama nafile iki kişiler, İstiklal Caddesi’ndeler ve dünya aleme bildirmişler.

Babamın, “Mustafa!” diye bağırmasıyla sanal alemde gerçek aleme döndüm. Ailece bir akşam yemeğimiz varmış ona da saygı duymuyormuşum. Masaya oturdum. Babam söylenip duruyordu. Dükkânda işler kötüye gidiyormuş, Halil Abi’ye iş yaptırmak için kırk kere söylemek gerekiyormuş, yemeğin tuzu çokmuş, böreğin yanında hoşaf yok muymuş. Sonra anneme bir şeyler, bana bir şeyler olmuş. Annemin yüzü düştü. Ben normalde babamın söylenmelerini pek ciddiye almam ama bu akşam ayrı bir dokundu.

“Eee yeter artık,” dedim. Babam hiddetle vurdu masaya. “Ne diyorsun lan sen,” diye haykırdı tükürükler saçarak. “Bıktık bu huysuzluklarından,” dedim. “Ağzımızı açıp bir şey demedikçe daha çok üstümüze geliyorsun.” Babam başladı masaya yumruğunu vura vura küfretmeye.

O sırada kapı çaldı. “Ay komşular geldi,” diye endişelendi annem. İşte en kötü ânında bile başkalarını düşünebilme yeteneği, şaşkınlıkla karşılarım her zaman. Üzülsek mi sevinsek mi bilemedim ama gelen komşular değildi. Babamın köyden akrabası, aynı zamanda kiracısı olduğumuz Hikmet Amca, karısı, kızı - sınıflandırma işi can sıkıcı ama belirtmeden duramayacağım kızı Büşra tam bir “idare eder kategorisinde” - misafirliğe gelmişler.

Bizim aile faciası ışık hızıyla aile saadetine döndü. Söylemeye gerek yok, rolüne en başarılı geçiş yapan babam oldu. Sarmısak yediğimiz için kusura bakmayın diye diye buyur ettik. Onlar da sarmısak yemişler, sanki kokular birbirlerini götürecekmişçesine rahatladık. Çay içtik, meyve yedik. Yetenek yarışmasını izledik, herkes üç jüriden de evet oyu alan şakacı adama gülmekten öldü ama ben gülmedim. Taksim’de Müdahale altyazısı bende ayrı bir heyecan yarattı ama çaktırmadım.





**Veggiebox; geleneksel tohumlarla  
ve ekolojik gübreye mevsimine  
göre üretilen sebzeleri ve meyveleri  
ekim alanlarından doğrudan evinize  
getiren bir ekolojik tarım  
hareketidir.**

**Bir telefonunuzla evinize mevsimlik  
güzellikler ulaştırıyoruz.**

  **veggieboxcomtr**  
**www.veggiebox.com.tr**